

април 1943

Ускрсе
1943

СРПСКИ НАРОД

А ПОВЕЧЕРУ СУБОТНОМ
НА ОСВИТАК ПРВОГА
ДАНА НЕДЕЉЕ ДОЂЕ
МАРИЈА МАГДАЛИНА
И ДРУГА МАРИЈА ДА
ОГЛЕДАЈУ ГРОБ.
МАТЕЈ 28,1

Ж. М.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УСКРШЊА ПОСЛАНИЦА

генерала Недића СРПСКОМ НАРОДУ

Драга браћо и сестре, Срби и Српкиње,

Српски је народ Богом благословени народ. Јак у вери својих отаца, остао је веран кроз своју историју светосавском православљу. То српско православље оспособљава га да издржи најтежа искушења, највећа страдања, како некада тако и сада.

Као што је Исус Христос, син Божји пре толико векова на данашњи дан, устао из гроба, тако је и он, српски народ васкрсао после петстогодишњег робовања, јер је у својој прадедовској вери нашао снагу да истраје на историском путу своје судбине.

Српски народ живећи на ветрометини балканској, на најкраћој вези Европе са Азијом, Истока са Западом, у срцу Балканског полуострва, пао је као неустрашиви бранилац европске хришћанске културе 1389 на пољу части, на Косову пољу јадовитом, изгубивши своју државу и своју самосталност. На том крвавом разбојишту паде славно Цар Лазар, његови доглавници и главари и цвет српског народа.

За две последње године доживели смо и велика и тешка искушења кривицом наших лажних вођа, кривицом туђих плаћеника. Господ Бог нас је казнио, јер је у нама попустила љубав према Отаџбини; ослабила православна прадедовска вера; заборавили смо на наше претке и на нашу славну прошлост и старо српско поштење. Наста чемер и покор, уђе рушилачки бес и помахниталост међу наш народ и диже се, као никад до сада, брат на брата, а син посеже на оца. Наста агонија српског народа. Али, ко ће као Бог!

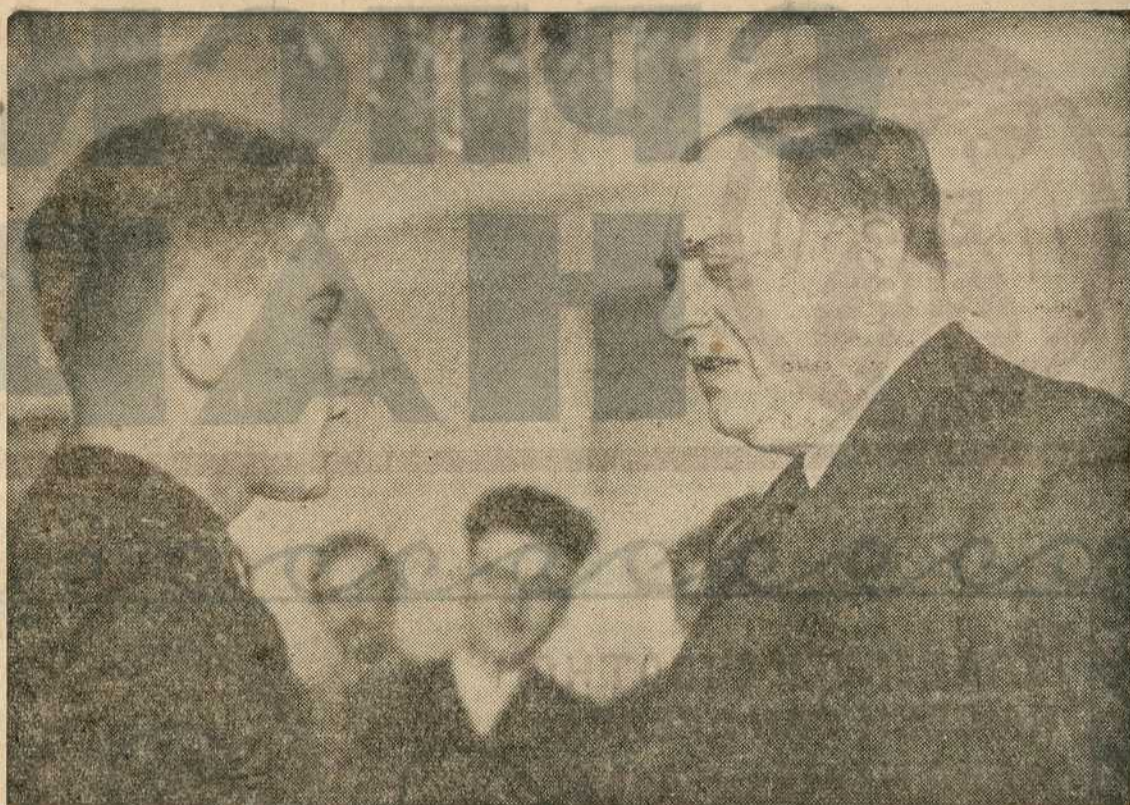
Српски је народ, надахнут учењем свете православне цркве, да нема смрти за праведника, у своје великом поразу, нашао надчовечанску снагу да издржи све физичке и моралне патње и изађе препорођен и оспособљен за обнову свога новог живота. Зато ми Срби, после две године, у нашој преголемој данашњој несрећи, дочекујемо велики и светли празник Христовог Васкрсења са истом косовском вером и надом: српско племе погинути неће, српски двори опустети неће, српски народ живеће док је света и века.

Заслуга зато припада верним синовима мајке Србије и српске православне вере, који скочише на безбожне слуге сатане. Божијом помоћи, а под мојим вођством, испуњени духом и вером наших бесмртних предака, љубављу за своју родну грудну, за нашу милу мајку Србију, сахранише паклене планове гробара српског народа и агената Москве и Лондона.

Данас је српски народ свестан свога положаја и бистро гледа у будућност. Он је нашао свој пут, стари пут, српски пут. Он је окајао многе своје грехе, очистио душу и срце од многих прљавштина и рђавштина. У болу и патњи, подносећи тешка страдања прошао је кроз чистиштиште. Отресао се многих заблуда и лажних пријатеља, зато васкрсе наше Отаџбине не може никад доћи у питање. Ново доба мора обезбедити и српском народу место под сунцем.

Зато овај велики празник Христовог Васкрсења дочекујемо у великој нади. Горе главе!

У то име, са чврстом вером у добру будућност Мајке Србије, поздрављам вас народним поздравом: „Христос Васкрес!“

ГЕНЕРАЛ НЕДИЋ ПОЗДРАВЉА У ИМЕ МАЈКЕ СРБИЈЕ СЕОСКЕ ОМЛАДИНЦЕ НОСИОЦЕ НАЦИОНАЛНЕ ОБНОВЕ

ДУХОВНИ СМИСАО ДАНАШЊЕГ РАТА

од Велибора Јонића,
министра просвете

Д АНАШЊИ рат је само видан израз дубоке кризе коју човечанство последњих стопедесет година преживљава. Главни узрок те кризе налази се у материјалистичком схватању света и живота, које се зачело у Европи, усавршило у Америци, да би најзад у Совјетској Русији било доведено до својих крајњих конзеквенца.

Ово материјалистичко схватање узело је маха углавном од појаве француске револуције, која је прва почела са јавним одбацивањем вере и негирањем Бога. Доцније су природне науке и нагли технички напредак све више утврђивали човека у погрешном уверењу да је он центар васионе, почетак и свршетак.

Овај и овакав човек морао је свршити самозаљубљеношћу. Лична задовољства, и то углавном телесна, постала су му све и сва. Отуда се у њему на место хришћанске љубави према ближњем, развила саможивост, која не зна за границе чак ни онда када су најприснији, породични односи у питању.

Све се ово, наравно, морало завршити духовним осиромашењем савременог човека крај све његове умне образованости. Обожавајући материју, он се и сам материјализовао. Такав, он је постао духовно слеп и незајакљив у својој жељи за стицањем материјалних блага и уживања. Пошто је већина постала таква, онда су природно сукоби појединачних себичности постали неизбежни.

Отуда је у савременом друштву рат свакога против свих и свих против свакога давно на дневном реду. Споредна је ствар што тај рат често није видљив или што је прикривен лицемерством и спољном учтивешћу. Главно је да је он ту, главно је да међу људима нема везе која их спаја, нема љубави.

Рат и себичност појединаца морали су неминуовно довести до рата међу народима. Није то случајност што је данашњи рат обухватио читаво човечанство.

Свакоме ономе ко није духовно обневидео јасно је да је овај рат са свим својим патњама уствари освета духовних закона због човековог отпадништва од њих. Сем тога, он је доказ да су ти закони јачи од свих других, и да се свака побуна човекова против њих мора завршити његовим поразом.

Отуда овај рат, као и свака несрећа, треба да уроди испитивањем савести свакога од нас. Мора у нама умрети све што је негативно и начинити места позитивном. Без смрти нема васкрсења. Тешко ономе код кога се то не деси, био он појединац или народ! Јер ово опште страдање надживеће само они који буду били у стању да се покајањем очисте од грехова прошлости и да се духовно поново роде.

На страни тих поново рођених биће и победа. Јер све оно што доживљавамо на видљивом животном плану мора се прво одиграти на духовном. Патње и страдања, ратове и борбе Бог шаље као казну, а победу дарује само ономе, који се ставио у службу Његових а не својих смерова, на страну правде против неправде, на страну љубави а против мржње.

Победиће они народи у којима појединци успеју да победе своју себичност и одбаце заблуде материјалистичког схватања. Победиће они народи који буду имали снаге да се одреде за идеализам, који значи победу духовности. Победиће они који су сагледали лик праведнијег друштвеног поретка и бољег века. Јер има један закон који је над свим законима, закон напретка, који иде за тим да царство Божје завлада како на небу тако и на земљи.

Нама Србима неће бити тешко да се одредимо. Иако смо и сами били заражени материјализмом, хавајском музиком и разним другим иностраним наносом, ипак је у огромној велици нашег православног народа још увек жива вера у Бога и Његову правду. Наше данашње патње и страдања очистиће душе наше и вратиће нас на пут духовности, којим смо ми одувек ишли.

Идеал чојства поново ће постати идеал нашега човека. Поново ће у дому нашем завладати патријархални ред и честитост. Омладина наша опет ће живети за свој народ и у самопрегору и раду налазити смисао и циљ свога живота. Сладострашћа и мекуштва несташе. А та и таква национална омладина српска изградиће себи праведније друштво и бољу државу.

Тако ће српски народ сврстати себе на страни напретка, на страни добра, на страни светлости. Такав, он ће добити све оно што му припада. Зато прва и најважнија брига свих нас мора бити у томе да што пре и што потпуније доживимо овај духовни препород. Зато је тако важно враћање нашим здравим традицијама народним, које су нас кроз векове одржале.

И дом, и школа, и друштво нарочиту пажњу и старање морају обраћати на правилно упућивање наше мушке и женске омладине. Школа ту мора водити и давати правац. Она мора чврсто и сигурно водити. Према онима који се покажу упорни у негативном, не смеју се имати никакви обзирни.

Јер свакоме од нас мора бити јасно да данашњи рат претставља велико чистиштиште. У животу ће остати само они народи, који докажу да су способни за живот, који вреде и имају зашта живети. Остали ће или нестати или бити осуђени на животарење. А право је и Богу драго да тако буде.

СРПСКИ НАРОДНИ МИТ И ЕВРОПА

од д-ра М. Спалајковића,
бив. министра спољних послова

СРПСКИ МИТ је бајка изаткана нитима од свиле и злата на разбоју горских крилатица Вила. Обична пређа од кудеље основа је тог чаробног ткива. За украс му служе чудесне шлре, које само невидљиве посестрима српских јунака знају сложити и уткати у бесмртне, царским везовима опточене, похвале народних изабраника. Са сестринском љубављу Загоркиња Вила плете венце од миришљавог цвећа из српских дубрава и њима кити народне хероје као вечни понос просте српске душе.

Српски народни мит не слави толико епске догађаје, колико епске личности. У народу мит се ствара из највишег култа према тим личностима. Косовски мит се не може замислити без Цара Лазара и Милоша Обилића. Управо, косовски бој је само спољни оквир, а легендарни ликови Лазара и Милоша су унутарње језгро косовског мита. Неодољивом силом расног нагона ти се ликови одржавају у народном предању као жива слика битних особина и истрајности српског племена.

Народни избор митских личности је од великог значаја за народну психологију, јер хероји — свеци и јунаци — претстављају сви заједно расне идеалне обрасце, који нацији, док год траје, треба да служе за углед. Изобилје тих узорних примера у нашој прошлости потврђују славна имена: Немања, Св. Сава, Цар Душан, Краљевић Марко, Цар Лазар, Милош Обилић — међу људима; Јевросима Мајка, Царица Милица, Мајка Југовића, Косовка Девојка — међу женама. Наш средњовековни национални мит развијао се у знаку тих мушких и женских хероја, чија је физиономија, стварна или замишљена, позната сваком Србину. Најпопуларнији су Св. Сава и Цар Лазар међу свецима, Краљевић Марко и Милош Обилић међу јунацима. Прва двојица су оличење урођеног расног идеализма; народ их је признао за свеце, јер су обојица, својим високо етичким схватањима човечје улоге на земљи и својим личним примером, потврдили да само духовне вредности дају трајан смисао животу. Друга двојица претстављају оваплоћену синтезу народне борбене одлучности и расне срчаности; народ их је прогласио за јунаке, јер су обојица — испуњени херојским смислом живота — презирали смрт више него човека, а нечовечност више него смрт. Сва четворица су у очима српског народа живи симболи, не толико историске довршене стварности, колико оних у ваздашњој народној души дубоко укорених идеала. Ти се идеали зову — племенитост и витештво.

Народна етика је темељ народног мита.

—О—

Историја оставља много дубље трагове у живој народној машти него у мртвим записима летописаца. И као учитељица живота, историја се непосредно напаја усменим предањима народног мита много више него писменим изворима историске учености. У томе и јесте тајна њене васпитне и психолошке моћи. Народни мит је огледало народне душе. У њему је живи историски облик народних традиција. Ако њега нема, повесница постаје умртвљени оквир устајале прошлости. Етичке вредности треба ценити етичким мерилем. По етичком садржају националног мита треба судити о културној садржини народне душе. И најразвијенија цивилизација, без духовне културе, блиска је варварству. Каква је народ, такав је и његов национални мит.

У људској повесници сваки век има свој мит, а сви векови заједно чине општи мит човечанства. И у историји појединих народа свако раздобље неосетно се претвара у посебан мит, а из континуитета народних стремљења и традиција рађа се трајан народни мит у коме јединка распознаје себе и расу којој припада. «Ако један народ, при прегледању своје историје и при испитивању своје воље за будућност,

не налази између њих никакво јединство, онда је он изгубљен и, као народ, мртав» — каже А. Розенберг у својој дубоко-филозофској анализи нове европске идеологије из које се испреда «Мит XX века».

Ипак, док год један народ постоји, не може се рећи да је изгубљен, а још мање да је мртав, јер дужи или краћи прекиди у његовом националном миту могу бити последице историских случајности, а не кобни знаци расне дегенерације. Ако један народ није сасвим дегенерисан, довољан је један снажан потрес, као спасоносан лек, па да прекинути мит поново завеје народном душом. Тако је било са немачким народом, а тако и са српским, и то пред нашим очима. Ако у једном тренутку своје историје народ једва распознаје онај првобитни самосвојни лик који је раније имао, то може значити да је у његовом миту настао прекид, и док год тај прекид траје, народ је — као тиква без корена — осуђен на учмало и јалово битисање. Такав тренутак у историји српског народа први пут је наступио у двадесетом веку и трајао је више од двадесет година.

Наш национални мит почиње од Немањића, обухвата средњовековни сјај наше државе до Косова, наше робовање са подвизима ускока и хајдука до краја осамнаестог века, затим буну на дахије са устанцима Карађорђа и Милоша у деветнаестом веку, и напослетку Куманово и Кајмакчалан у двадесетом веку. Ту настаје прекид у српском народном миту, а са њим замрлост и неплодност у српском народу. Двадесетогодишњи период Југославије, напуштање српског имена и српске заставе, издајство српске државне мисли и распаѓање српске народне душе, водвиљски јунаци од 27 марта, влада народне пропасти, југословенска ратна трагикомедија, бекство из земље, југословенска влада у Лондону — ни једна од тих епизода не улази у српски национални мит, све оне — сва та неверства и издајства — припадају интернационалној митологији двадесетог века.

Била је потребна општа народна катастрофа те да се Срби врате миту својих прадедова и поново пођу путем који је српско племе од самог почетка изабрало и у току векова својом властитом културом обележило.

—О—

После свих бескорисних жртава ми се морамо приклонити судбини и налазити утехе у стоичком мудро схватању да је мањи грех варати себе него варати друге. Сетимо се строге опомене Јевросима Мајке: «Боље ти је изгубити главу него своју огрешити душу». Таквих материнских моралних поука пуно је у косовском миту. Оне нису никада двосмислене. Њихов смисао увек је лако погодити. Пре наше недавне пропасти то је било утолико лакше, што је наш међународни положај био тада такав да нисмо морали ни варати себе ни варати друге, ни губити главу ни огрешити душу. Нико се пре тога нисмо били обавезали да ћемо за њега ратовати. И онда је за српски народ било најразумније послушати савет Мајке Јевросиме — «Ни по бабу ни по стричевима», тојест остати неутралан и ни према коме се не огрешити... Али је за своје себичне сврхе фарисејска пропаганда искористила баш косовски мит, тумачећи га Србима на свој фарисејски начин. Зар «племенитост и витештво» не обавезују више него икакав пакт? Зар се «цаст» брани пактом, а не ратом? Зар Косово не намеће Србину дужност да увек и за свакога губи главу, па чак и за фарисеје!... И охоли фарисеји ликоваше: «Нема рата без Србаља».

Копати јаму другоме — одлика је фарисејског мита. Српски је народ страдао, јер није знао за ту разлику, за тај непремостиви јаз, између свога мита и мита свих оних фарисеја који су га довели до распећа, па и после распећа продужили да мрцваре његово тело и муче његову душу. На црној берзи бездушне себичности и њиховог безобзирног цинизма тргује се, како кад затреба, туђим врлинама и туђом крвљу.

Трагедија је српског народа што је онда, када је највише требало, имао најмање политичког смисла и што није увидео да је његов косовски мит у историској противречности са стварношћу, тојест са митом свих оних народа који су га на превару увукли у ратну пустоловину. Зар се кроз вековни мит тих фарисејских народа не провлачи, као црна нит, њихов окорели егоизам, њихов крајњи цинизам, њихова новчана корупција, њихово распаљивање мржња међу људима и сејање неповерења међу народима...

—О—

Оно што чини снагу једног народа, може у извесним приликама да постане извор његових страдања. И врлине, као што су племенитост и витештво, морају се савлађивати разумом, као и мане. У несебичности других себични народи виде слабост и постају безобзирни. Лукавство и превара завладала су светом. Томе се мора учинити крај. Не сме се допустити да се цинизам зацари међу народима, да врлине праведних буду подјармљене пороцима грешних, да дух робује материји. Рађа се мит нове Европе, мит двадесетог века, који ставља дух испред материје, рад изнад злата, социјалну правду наместо класне борбе, међународну сарадњу наместо ратова.

Европа је матица културе и носилац цивилизације на земљиној кугли. Још од древних времена она и политички и духовно води човечанство. Али тек у наше време сазнање Европе о њеном судбинском јединству постаје историска чињеница од пресудног будућег значаја. Оно се јавља као неминовна животна реакција на сва морална, интелектуална и физичка насиља, која су мрачне силе доскора вршиле над европским народима. Европа се препородила. Она је данас свесна своје духовне вредности и решена је да брани све облике живота и културе које су њени народи изградили на националним основама. Она сада води одсудну борбу против свих удружених интернационала које су, сатирући дух и енергију европских народа, смерале да униште достојанство људске личности и да спутају творачку моћ слободног човека и нације. Из ове борбе изаћи ће као победници и преживеће овај рат само они народи, који буду све јаче наглашавали своју националну личност. Народна воља за самоодржањем мора бити непоколебива. Само морално снажни и духовно крепки народи моћи ће се одржати у страховитој борби садашњице. Ако је њихова национална свест испуњена вером у несаломљивост њихове духовне енергије, онда ће све материјалне незгоде и кризе бити за њих само пролазно искушење. Дегенерисане нације осуђене су на пропаст. Њихова политичка психологија, заснована на нездравим доктринама и лажним друштвеним софизмима а не на здравим афирмацијама народног бића и природном нагону самоодржања, увршћује их у болесне народе, у народе без корена, у људске скупине без духовне домовине. Постоје извесни закони живота које ни једно људско друштво не може да прекрши а да не посрне. Живот расклиматане друштвене заједнице претвара се лако у механички процес атомског распаѓања. Плутократски капиталистички индивидуализам и совјетско-пролетерски комунизам две су крајности које се додирују. И у једном и у другом поретку животна судбина људске јединке своди се на фаталну функцију инертне материје.

Нови европски мит се идејно тек изграђује, а код појединих великих народа он се експериментално и остварује. Његов коначни облик још се не може утврдити, али се може назрети. Он ће спасти европску културу а са њом и човека и народ, ако само буде у корену уништио сва она нехумана стремљења лажног филозофског материјализма, чији је врхунац достигнут у оба екстремна друштвена поретка. Европска култура је поникла из старе јелинско-латинске цивилизације, крунисане и у савршене хришћанском етиком. Само на тим темељима она се и даље може универзално развијати и победоносно ширити. Без ње живот Европе губи свој највиши смисао и осуђен је на слепу покорност фаталним законима материјалне цивилизације.

Материјалистички мит у оба своја облика, плутократском и комунистичком, претвара човека у чудовиште, слободу у ропство, цивилизацију у варварство.

—О—

Оне идеје које тек сада побеђују у Европи, ушле су у наш косовски мит још пре толико стотина година. И пре Косова сва етичка и идеална стремљења српског народа извиру из расног спиритуалистичког схватања живота, из свеопштег народног веровања у вечност духа и душе. Све наше народне умотворине носе метафизички жиг таквог гледања на свет. И у новом миту Европе двадесетог века вероватно неће се наћи ни једна филозофска мисао, ни једна морална истина, ни једна друштвена или међународна тежња, којој не би у нашој народној поезији или у нашим народним пословицама, одговарала сродна аксиома или подесна изрека.

Са дефиницијама и основним појмовима духовне културе, српски национални мит је пречистио још у самом почетку свога рађања. У двадесетом веку он нема потребе да ишта идејно позајмљује из новог европског мита који се тек сада рађа. Код српског народа је од памтивека укорењено сазнање да су сва питања међу људима — и социјална и интернационална — уствари морална питања, питања људске душе и људске савести.

Најсветлији пример тога сазнања крајем дванаестог и почетком тринаестог века налазимо у животу и раду најстаријег српског владоца Стевана Немање и његовог најмлађег сина Растка.

У Доментиановој похвали Симеона и Саве речено је, и за оца и за сина, да су «обојица истинити апостоли подигнути истинитим Богом на просвећење и на божанствено научење западне стране» (Србије), и да су обојица «незалазна светила мисаоног Истока, који богомислено просвећују своје западно отачаство». Од свих идеала, којима је положио темељ у српском народу, Свети Сава се нарочито бринуо о друштвеној правди, крчећи неуморно најкраће и најпоузданије путеве који воде њеном остварењу. Он је у свакој прилици учио Србе да је правда основа свега, и залагао се — као што његов биограф Теодосије каже — «неутрудиво за свакога ко је неправду и скрб трпео». Та несаломљива воља Савина да правда победи, највише је допринела буђењу и развијању правне свести код српског народа у средњем веку, изражене не само у обичајном праву него и у писаним српским законима, међу којима царску круну носи Душанов Законик. Ти сведоци наше средњовековне државотворне способности и друштвене напредности показују колико је била филозофски висока замисао Светог Саве — тога смиреног монаха и мудрог мислиоца из Свете Горе — о држави као национално-културној заједници.

Висока политичка и морална свест старих српских владалаца најверније је огледало српског националног идеализма. Како су Немањићи схватили и своје владалачке и човечанске дужности сведочи на-

ша народна поезија. Њихов високи идеал, њихова друштвена делатност, њихови хумани појмови изражени су нарочито јасно у народним стиховима посвећеним свечаној изјави Светог Сава — у тој вечној опомени српској господстину — да његов отац, Немања, није истрошио своје богатство на раскош и на уживање, него је — «док је души место ухватио» — четири седмине свога блага потрошио — «градећи многе задужбине», а три седмине — «зидејући по калу калдрме и градећи по водам» ћуприје, дијелећи кљасту и слијепу.

Светосавско православље је морална подлога нашег националног мита. На темељима српске народне етике, хришћанске науке и грчко-византиског богословља, Свети Сава је остварио српску национално-варску синтезу и дао јој обележје народне духовне културе. Тај први српски просветитељ и творац српског национализма спојио је у народној души државу и цркву, народ и веру, земаљско и небеско. И од тада Србин све више и више увиђа да је људски живот само привремено средство у служби неке трајне идеалне сврхе која се не одређује физичким постојањем човека него метафизичким бићем васионе. Али, иако живот сам по себи није циљ, не претставља апсолутну вредност, он је ипак и као средство једна општа космичка потреба, и његова релативна вредност зависи од његове употребе. И када се на Косову поставља питање за Србина да ли ће се приволети земаљском или небеском царству, он се одлучује за оне трансцендентне идеале који премашују земаљски живот, јер уколико се живот више посвећује тим идеалима утолико и његова релативна вредност постаје већа. Стога и последњу одлуку Цара Лазара не треба тумачити као потцењивање земаљског живота, него као највиши изражај српског народног идеализма.

Срби су изгубили битку на Косову али су спасли витештво и племенитост српског племена. Из пораза поникла је слава бесмртног јунаштва и триумф народног вечног идеала. На Косову је епископ запечаћено политичко јединство српског народа, а етички освештана заједница националног идеала који од тада постаје непресушни извор народне животне енергије и моралне величине. Из косовског пораза родила се кумановска победа. У погледу духовном постоји несумњива веза историске узрочности између та два догађаја, иако у погледу временском пет векова растављају први историски тренутак од другог, пораз од победе, узрок од последице.

Зато и поред све своје трагедије, српски народ треба и даље да остане веран своме косовском миту, јер ће га он духовно препородити. И тај препорођај биће утолико поузданији и бржи уколико српски народ буде у стању, не толико да прокине у нове идеје европског мита двадесетог века, колико да прозре у непроменивну суштину фарисејског мита свих векова.

—О—

Српски народ има своју филозофију, своје погледе на живот и свет, своја схватања о Богу и човеку, о истини и правди, о мудрости и поштењу и т. д. Њима су прожета сва народна предања, све народне умстворине, у њима је и главна подлога српског народног мита. Управо тај мит је њихов духовни оквир. У тај живи оквир народна душа је утиснула, као свој расни жиг, два главна осећаја, два основна појма, који од искони прате судбину српског народа.

Наше народне пословице истичу истину као највеће људско благо, а лаж као највеће зло из кога се рађају сви пороци. Али, никада човек неће сазнати сву истину, јер «само Бог све зна», «Бог никоме дужан не остаје», јер он види све. «Ко право збори, Бога хвали», јер угађа Богу који воли само истину. «Што је право и Богу је драго», јер Бог је сушта праведност и врхунац доброте. «Мирно срце Бога моли», а немирно сузе рони». Стога «Боље је са мудрим плакати, него са лудим певати», јер са разумним човеком напредоваћеш можда и спорије, али поузданије, док са неразумним, па ма колико ти тренутно он користио, упашћеш напослетку у пустиловину.

Ради размисљања наших политичара и интелектуалаца, навешћемо и ову лаконску популарну изреку: «Луда памет — погибија». Зар тај мудри народни афоризам не шиба, као бич, пустилове од 27 марта и «владу народне пропасти»?

Истина — права истина — је недостижна, јер је апсолутна. Њено царство је небеско. Она се не доказује; у њу се верује. Ставови које у науци називамо аксиомима, само су њени бледи одблесци. Очигледност је карактеристика наше земаљске истине која се доказује разумом. Ова релативна истина треба да нам постане очигледна да бисмо у њу поверовали, као што верујемо у аксиоме од којих полазимо у доказивању. У овом земаљском животу човек може само да истражује праву, апсолутну, истину али до ње никада не може да дође. У том душевном немиру лежи главни извор обнављања његове духовне снаге и напретка.

Други високи изражај српске народне мудрости тиче се филозофске садржине самог појма о Богу и о човеку. У метафизици Бог је само једна идеја. У српском народном миту Бог — Творац неба и земље, врховни судија свих људских дела и мисли — је сила, једина права и апсолутна сила: «Сила је у Бога јединога». Највећа је опасност за људе када они замишљају да су нека сила, па ма колику власт имали над другим људима: «Старија је је Божија но царева».

Ништа од човека не зависи, сем кад погоди оно што и Бог хоће: «Човек налаже а Бог располаже». Наш живот и наша смрт су у Божијим рукама. Они зависе од наше судбе, која не зависи од нас. Али добро и зло су у нашим рукама. Човек, као оруђе, има одређену космолошку функцију; али као морално биће он је потпуно слободан. Човек није увек само пасиван објекат, ништаван предмет у фаталном вртлогу космичких појава, зрно песка у мору, — он је понекад и активни субјекат, свемоћан чинилац, који верује у своју метафизичку слободу и своју творачку моћ у свету моралних збивања, он је врховни господар својих душевних немира, као море својих таласа, а његове су жеље и тежње као зрна песка у узбурканом мору.

Остављајући свакоме своју веру као најприроднију, српски народни мит сматра све религије као добре, а међу њима светосавско православље као најбоље.

—О—

У прошлом веку, после првог васкрса Србије, захваљујући неуморним напорима Вука Караџића, пред Европом се открио сав значај српског народног мита. Први који су оценили његову културну вредност били су највиши претставници немачког духа тога времена: Гете, Грим, Ранке и њихови савременици. Од тада српске народне умстворине су превођене на све главније европске језике и дат је нов помет ускрској души српског народа. Као онда, тако и сада, погледи српског народа управљају се великом немачком народу и међу Србима одржава нада да ће носиоци национално-социјалистичке мисли прихватити и наставити племените традиције својих духовних претеча и у европској заједници, која се ствара, признати српском народном миту онај идејни и морални ранг који заслужује. За такав књижевни и филозофски подухват, користан не само за немачки и српски народ, него и за целу Европу, нико не би био позванији од писца чувеног дела о «Миту XX века», Алфреда Розенберга.

Народне умстворине — а оне чине српски народни мит — јесу колективно дело које се могло родити само као производ заједничких народних стремљења. Она дубока филозофија, која је у њима изражена, потиче из самог народа и наставља се у духу народа. Она није творевина једног одређеног мислиоца и једног пролазног времена. У њој није освештано и коначно уобличено искуство само једног покољења и једног века, него свих покољења и свих векова. И као што је највећи уметник у

српској прошлости био сам народ, тако ће и у будућности највећи српски филозоф бити сам српски народ. Садашњица ће оставити неизгладиве трагове, не само у историји него и у машти српског народа. И та садашњица — судбинска веза између српске прошлости и будућности — служиће, и у најудаљенијим временима, српском колективном генију као непресушни извор не само уметничких него и филозофских надахнућа.

Ми већ сада можемо рећи да та народна филозофија неће никада напустити своју исконску и основну идеју водилу. Та идеја је у једној изреци, коју наш народ никада не заборавља, ни у часовима туге, ни у часовима радости. Ова српска пословица је, по мом мишљењу, најпунија садржином и најлепша обликом: «У добру се не понеси, а у злу се не поништи». Сујета, охолост, фарисејска гордост, јесу тешки греси. Не треба никада дићи главу, али треба увек очувати своје људско достојанство. Што год имаш више среће и успеха у животу, буди смирењиви и скромнији; што год имаш више неприлика и невоља, буди ведрији и бодрији.

Бог ставља у искушење чврстину твога карактера и јачину твоје воље. Он ти већ долази у помоћ... Србине! Веруј увек у Бога и немој никада клонити духом. То је највећа истина коју је доказао српски народни мит.

Нисмо имали због чега да ратујемо, јер нам је само одржавање стриктне неутралности могло да обезбеди неокрњеност наше земље. И баш због тога што нисмо имали због чега да ратујемо, били смо гурнути у рат и против наше воље и на уштрб наших интереса.

Ми тада нисмо били свесни чињенице да мали народи не значе много, готово ништа, у циновском сукобу идеологија које данас воде борбу за превласт у свету, и улетели смо у рат потпуно неспремни, и изгубили тај рат пре него што смо га и почели водити.

Имали смо Косово без Косова, и још горе, имали смо рушевине које је требало раскрчити и на чијим преосталим темељима је требало сазидати нову грађевину.

Наша обнова

ну о којој нисмо имал ипикакву претставу. У нама и око нас све је било празно и пусто. Садржина наше свести била је неодређена. И у том часу потпуне изгубљености појавила се у нашој свести једна искра љубави према родној грудни, франконски осећај повезаности са земљом у којој су наши претци живели, чијим браздама је њина крв текла и у чијим гробовима њихове кости леже. Та искра љубави добила је свој изражај у речима: Србија изнад свега и нада све! И пошли смо да обнављамо ту Србију, нашу вековну Мајку, за чије добро су покољења падала и на чијем олтару ни једна жртва није била сувише драгоцене. Ишло је тешко у почетку, а и доцније. Али ишло је. Ми данас корачамо све чвршћим кораком на путу обнове, духовне и привредне. Ако нам данас није тако добро као што нам је раније било, не смемо да заборавимо да нам је боље него што нам је било после слома. Ми смо данас спровели организацију у

свим гранама нашега друштвеног живота. Рад је у пуном јеку. Цела Србија ради. Мир, ред и рад је лозинка са којом наступа Србија на свом путу ка новој Европи.

Баците поглед у који год крај Србије, било на сељака или радника, привредника или чиновника, на поље или у рудник, у фабрику или у надлештво, сви раде и свуда се ради. Сваки појединац послушао је савет председника Владе и прегао свим силама да допринесе свој део да обнова Србије успе што боље. Та обнова, наша обнова успева и успеће још боље.

Радам — обнови, а обновом срећнијој будућности, то су наше мисли на празник Христовог Васкрсења.

С. Н.

(Цртеж од Д. Стојановића)

Пред стогодишњицом Српског грађанског закона

од Богољуба Кујунџића,
министра правде

СВАКА друштвена заједница мора да има извесна правила, извесан ред по коме ће се управљати, да би могла опстати. У колико се друштвене заједнице повећава и више култивирани, међусобни односи постају компликованији што изискује допуну и промену правила на основу којих се управља.

Ако посматрамо ток развића наше државе, узимајући у обзир само период од добијања самосталности за београдски пашалук па надаље, установићемо исти процес и у њеном развићу. Нас овде поглавито интересује процес развића приватно правног законодавства, па ћемо у кратким потезима само то дотаћи.

У прво време сва судска власт била је концентрисана у рукама владара. Доцније се извршавало власти преноси на сеоске кметове, док се нису установили редовни судови са судијама који су морали имати специјалне услове за та звања. У почетку није било писаних правила по којима би се имало судити. Судило се по обичајима који су владали у народу. Али, благодарећи високом нивоу хришћанског морала, који тада беше основа целокупног друштвеног живота српског народа, правна сигурност је била врло солидна. Обичаји, који су огледало његовог друштвеног живота, израз његових схватања, били су пуни мудрости и високе етике. Послови су се свршавали у четири ока, али су обавезе имале једну солидну моралну основу и извршаване су много тачније него данас.

Тако стање, међутим, није могло дуго да остане. Образовањем нове и слободне националне државе, културни живот почео је узимати све већег маха, те су и приватно правни односи становништва и ако у једној искључиво земљорадничкој и сточарској земљи, показали тежњу за све већим развићем. Ово је изазвало потребу за стварањем једног поретка са сталним писаним правилима, која би имала обавезу и за оне који их прописују и за оне који их извршују и за народ. Приватно правни односи услед живљег промета добара, услед већег наталитета, постају компликовани. Ово намеће потребу да се тим односима поставе трајни принципи и створи сигурна законска гаранција. Ондашњи владар, Кнез Александар Карађорђевић, увидео је ову потребу и приступио је изради Српског грађанског закона који и данас важи.

На Благовести 25 марта 1844 године обнародован је и уведен у живот данашњи Српски грађански закон. Још непуних годину дана нас деле од дана када ће се навршити 100 година од ступања на снагу овог закона. Тек данас се може оценити колико је овај дан био важан у стварању Српске државе. Увидело се још тада, да трајни опстанак државне заједнице и њен напредак зависе, у првом реду, од сигурности правног поретка и заштите личне и имовне безбедности њених грађана. Приватно правни односи регулисани до тада, скучени појединачним одредбама и наредбама управних власти, а по-

бијају пуну правну сигурност кроз један закон. Систем кметског суђења, на основу неписаних обичајних правила, бива замењен писаним законом са постављеним трајним правним принципима. Правни живот улази у одређени колосек. Суђење се поверава људима са стручном спремом.

Наш Грађански закон није оригинална творевина српских правника. Он је скраћена прерада аустријског грађанског закона од 1811 године. Али, несумњиво је да је баш аустријски грађански закон највише одговарао правном осећају нашег народа. Несумњиво је и то, да је наш законодавац на многим местима одступио од његовог изворника и озаконио је многе српске народне обичаје. То је и утицало да српски народ прихвати овај закон као свој, да осети у њему куцање свога била и да се лако прилагоди његовим прописима. Једино се и тако може објаснити чињеница да се ускоро навршава сто година од његовог ступања у живот, сто година његове примене, сто година какр у погледу основних приватно правних односа све обухвата и стоји изнад свега.

Наш Грађански законик испунио је несумњиво своју велику улогу. Он није уништио ни једну врлину Србина, он је напротив подигао његове етичке особине. Унео је ред и поредак у народ и искристалисао његово дубоко осећање правичности. Надајући се пред његовом стогодишњицом, са правом можемо и морамо да подвучемо његову заслугу, што се и данас са несравњеним поштовањем и поносом спомиње изрека српског народа: »Правда држи земљу и градо-»

Земља је обрађена као никада до сада у Србији

од инж. Радослава Веселиновића,
министра пољопривреде и исхране

СРПСКИ земљорадници су прошле јесени и овога пролећа потпуно припремили и обрадили своје њиве као никада до сада. Они су тиме извршили своју свету дужност према својој породици и своме народу.

Нема скоро ни једне стопе обрадиве земље која није обрађена и засејана или спремна за сетву. Можемо са пуном сигурношћу потврдити да никада до сада у Србији није земља била овако добро припремљена за сетву као што је то случај сада. Ако нам временске прилике буду макар и мало наклоњене онда можемо очекивати да у Србији неће бити глади ове јесени и идуће зиме.

Планска пољопривредна производња у Србији која је наредбом председника Српске владе господина Милана Недића уведена код нас прошле године доћи ће ове године до свога пуног изражаја. Све предвиђене културе и усеви су или већ засејани или се сетва истих ближи крају. Док је прошле године као прве године планске производње било овде-онде извесних мањих не разумевања ове године тога нема. Истина је да је озимих усева због недостатка семена нешто мање засејано. Али зато ће бити сигурно васејано много више пролећних усева.

И поред ошкулне у радној стоци затим и у много чему другом српски сељак је учинио крајњи напор и обрадио свако парче земље.

Овде морам нарочито истакнути да су и наши градови, вароши и варошице са Београдом на челу учинили огроман напор те су и они обрадили сваку стопу земље што им мора служити на част.

Исто тако српска омладина свих врста није изостала из села и вароши. И она искоришћује своје слободно време и обрађује своје баште и вртове.

Ако данас неки путник прође кроз Србију и кроз њена поља и насеља он ће морати констативати да је цела Србија обрађена као једна узорна башта. То је највећи прилог новом добу, који српски сељак и цео српски народ чини. Ово су они учинили потпуно свесно и ту је њихова величина.

Наравно да и поред добре приreme земље и сетве усева има још пуно пољских радова од којих ће зависити крајњи успех тј. принос. Потребно је све усеве на време обрадити и дати им потребну негу. Међутим, ми смо уверени да ће сви радови бити урађени на време и како ваља. Зна српски земљорадник да му је добро обрађена њива његов живот. Зна он шта значи нематити или мало имати хране. Овога је свестан не само сељак већ и цео српски народ. Због тога

не сумњамо да ће сви земљорадници запети и са својим породицама у току лета обрадити своје усеве како треба. Због тога ће и сви варошани обрадити своје мале парцеле, које ће им олакшати исхрану.

У осталом како земљорадници тако и грађани знају врло добро да за њих неће нико други обрађивати њихову земљу и гадити усеви и стоку.

Досадашњим радом и напором српски народ а нарочито земљорадник је доказао, да је разумео ново доба и садашње прилике. Он ће то овога лета доказати. Својим радом српски народ доказује да је способан за живот. Својим радом он ће заслужити своје место у новој Европи.

Српска влада и њен председник Милан Недић су задовољни кад виде да их је српски сељак као и грађанин послушао и обрадио сваку стопу своје земље. Задовољан је и цео српски народ јер неће бити глади, а уз то постаје поуздан у себе, у своју способност и вредност.

Кроз српска поља, њиве, ливаде и баште, кроз винограде и цветне воћњаке данас струји ланор новог доба — новог духа радног и напредног. Вредне руке српског народа кују лепшу и будућност себи и мајци Србији.

Снага без очију

од Момчила Ђ. Јанковића,
бив. министра

НА ДАНАШЊИ ДАН забрујаће звона са свих православних цркава, објављујући највећи празник хрићанства, Васкрсење Христово, победу живота над смрћу, добра над злим, истине над лажи. Нађено је што је било изгубљено, оживело је што је било умрло!

Ако данас добро послушате звуке ових звона, осетићете поред све несреће у којој се налазимо, један призив радости. Та радост усред беде, та победа усред пораза, долази отуда што је и у нашем народу нађено оно што беше изгубљено и оживело оно што је било умрло.

Српски је народ стицајем прилика био на најбољем путу да се однароди. Вукли су га у југословенство, убијајући све идеале који су га надахњивали у његовој историји. Вукли су га у комунизам, уништавајући не само оне који нису пристајали уз ту идеју, већ и душу и морал српске омладине. Али, све је то прошло као ружан сан!

Српски се народ у огромној својој већини отресао и југословенства и комунизма и вратио своме српском националном идеалу. Може доћи шта било. Може борба међу великим довести до било каквих државоправних заједница у којима треба да живимо, српски народ се осетио као свој, као јединствен народ, вратио се самом себи.

Нашао је себе самога, оживело је у њему што бејаше умрло, — српско национално православно светосавско осећање.

Без свога националног осећања српски је народ био снага без очију. У једној лепој приповетки под тим насловом Симо Матавуљ прича о Херцеговцу Мићи Горчиновићу, необично крупном и снажном човеку, који је могао у два покрета да преломи крајцару. Био је слаб у очима, па је с тога сам за себе у шали говорио да је снага без очију.

Враћајући се после једног неуспелог подухвата, он је јахао напред, група његових пратилаца за њим. Он је био напред на коњу и како се сунце спуштало, његова огромна сенка отегла се фантастично према обзору. Што се гушке мрак хва-

тао, он је на коњу све већи изгледао, докле најпосле не доби такве сразмере да изгледаше нешто надприродно.

И одједном се његовим пратиоцима учини да оно не беше живи створ, да то није он сам — „снага без очију“ — него да оно беше један символ снаге српског народа — снаге без очију.

Кад год је губио из вида своје српско национално осећање, српски народ је лутао, слепо се ударао лево и десно, видећи оно што не постоји, а не видећи оно што стварно постоји и давао је свету жалостан пример немоћи, неслоге, заосталости и слабости. Само га је национално осећање уједињавало и давало му снагу за велике подухвате, који су изазивали дивљење света.

Југословенство и комунизам устремили су се била на душу српског народа, да му ишчупају његово национално осећање. Отворена су им била широка врата за снажан и несметан утицај. Последице нису изостале — то је довело до најстрашнијег, слома у историји српског народа.

Али српска народна мудрост каже: „Где несреће, ту и среће има“, а према ономе што највећи српски песник пева: Чашу, жучи још нико не попи да је чашом меда не заслади. Несрећа, која се сручила на српски народ, отворила му је очи, вратила му његово национално осећање.

Он данас више ни под каквим условом неће бити снага без очију. Очишћен у патњи и мукама од свих грехова прошлости одупреће се сваком искушењу и преживети све невоље. И исполинском снагом обрачунаће се свима онима, који покушавају и буду покушали да му униште и укаљају душу, да му из ње истргну најсветије и најплеменитије од свих осећања — његово српско национално осећање.

Још нису све тешкоће пребројене ни сви насртаји одбијени, али је извојевана највећа победа — она унутарња, која је основ сваке друге. Главно је било савладати оне који убијају душу. Имамо то поуздање посматрајући живот свог народа под најтежим од свих прилика. И са том вером прослављамо данас велики празник, не само као васкресење Христово, већ и као васкресење душе свог народа. Зато је овај Ускрс наш Ускрс!

ПРОГЛЕД У ПОНОР

Илустрације од проф. Вилхелма Петерсена,
СС-ратног извештача

ДЕЛОВАЊЕ закона о инерцији у човека многи је снажније него што смо обично склони да верујемо. Нико се радо не приучава новом, сваки се радо држи својих старих навика, згодних или незгодних. Могу да га мењају само принуда, свршени чин пред који би га ставили, или пак моћ убеђивања какве надмоћно јаке замисли или најзад каква снажна пропаганда која све повлачи за собом.

Сваки немачки и европски војник у Совјетској Унији налази се пред свршеним чиницима. Били смо сви начисто о томе да ово наступање ка Истоку неће бити праћено и појавама, у сваком погледу, пријатне природе какве смо за време војне у Француској сматрали нечим што се само по себи разуму. Указујући на то, ја и не помишљах на шампањца, фино црно вино, првокласну шунку и свилено постелно рубље, већ мислих на оне најосновније услове без којих становник Средње Европе — такав је, шта ћете му — мисли да не може да живи. Али чак и највећи песимиста може се у том погледу на Истоку сматрати пустим оптимистом!

Ако би ми неко рекао да большевизам ваљда није стигао да упропасти баш све што су на крају крајева створили толике генерације, нека зна и чује ово: **Упропасти је баш све, и то темељно и без изузетка!** Све оно што су новине раније писале о јеврејској звери под образном большевизма, никако нисмо баш сви били склони да у потпуности верујемо. Данас, пак, знамо, као очевидци на лицу места, да сви ти описи не само што нису били одвећ црни, него су шта више још мало и улепшавали стварно стање.

Свакако да нико више не помишља на неку културу онде, где је завладао јеврејски большевизам; међутим, не само што тамо нема ни трага културе, већ преко тога морате замислити прилике из којих је ишчезло све, ама баш све што ми везујемо и за појам »цивилизација«. На свом путу, дугом преко 2000 километара, прошли смо кроз шуме, баруштине и пешчане пустиње централних крајева, ударајући у правцу Москве и скрећући потом на север.

Нисмо били те среће да прођемо крајевима у којима има немачких насеобина, са њивама пребогатим плодом, нити нас је пут водио кроз балтичке приморске државе. Оно мало већих насеобина које би се могле, уз нешто широкогрудости, назвати градовима што их је наш тенковски корпус прошишао, затекли смо само као запалене, пламтеће буктиње или гомиле још полужажарених рушевина које су још тињале, из којих су стрчали само димњаци, попут укоченог кажипрста лешине дигнутог пут неба. На све стране нисмо видели друго него грубо, искежано, наказно лице большевизма!

Можда су они који наиђоше за нама и који отпочеше рад на поновном подизању, нашли у лицу ове земље и његових сломијених и погажених људи бар неку утешнију црту, ма колико јадну. Ми смо, пак, гледали само у понор пун најјезивијих ужаса. Баш чињеница што смо овде морали до краја да се одрекнемо свих појмова о култури и цивилизацији, што смо морали да гледамо у овај понор, давала је и даје немачком војнику снаге за подвиге који често превазилазе границе свега што човек може да схвати.

Јер ова се снага све наново поткрепљује и потхрањује, сваки сатом, мржњом према кривцима за све то, необузданом вољом да се ова јеврејско-большевичка наказа што се дрско цери из овог понора, смрви, стави под ноге, изгази, уништи, како би се наша немачка отаџбина, како би се Европа, како би се цео свет, ослободио ове опасности.

Али какви су ови данашњи људи у Совјетској Русији! У поређењу са њима, најбеднији великоградски пролетаријат живео је управо раскошно. Тамо, на Истоку, свет се данас потуца само још у ритамима и дронцима. Чак и најпростије и најјевтиније купљено одело важи као луксуз и чини сумњивим онога који га носи. Где остаде некадашњи онај **људски свет** који је целом

појавом својом одавао снагу и здравље? Међу заробљеницима више не налазимо таквих људи, пошто их уопште више и нема. А исто тако ћете узалуд тражити некадање увек насмејане, једре цуре. Сад се овуда потуцају полуодрасла, прерано сазрела деца и све као неке бабе којима може бити двадесет и пет, а може и педесета година. Неопсива је беда деце. Видите читав један подмладак где расте посред прљавштине и погани, физичке и душевне.

Издајом и преваром, глађу и бедом, јеврејин је за свега двадесет и пет година упропастио овај народ од 165 милиона душа, искварио га је из темеља, опоганио га је и направио бестидним, подједнако га је сломио и душевно и телесно!

Са мало изузетак, куће у овој земљи саграђене су од дрвета. Само по великим гомилама рушевина, зараслим у коров можете познати места где су се налазиле некадашње велике и лепе поседничке куће.

Само је овде-онде по неки од тих двораца остао несрушен и неспаљен; у страховито запуштеном и рабатном стању, такве зграде служе као большевички »заједнички домови«.

На Иљменском Језеру наилазио сам на велике селачке куће, на којима је остало још неког трага некада много цењених дрвених резбарија око прозора и рагастова, око »симсова« и на чеоној страни крова. Они људи који се још сећају времена пре »великог рата« исувише су мало успомена сачували из онога доба.

Једном ми је дошао неки оронули чича; стао је да претурта по олијалом и отрцаном кожном и најзад извуче неки замазани платнени завежљај. Узе да га одмотава и у његовој оронулој старачкој шаци појави се руска медаља за храброст. То одличје претставља све што је спасао и сачувао тај човек који је некад, по завршетку прошлог рата, требало да буде наследник великог, лепог и богатог селачког поседа. Да му је икад пронашао ту успомену из прошлости, месни комесар би га сигурно убио.

А при том тај »старац«, та рушевина људског бића, по годинама једва да је нешто мало старији од мене! Колико ли је јеврејин измучио и измрцаварио пуних двадесет и пет година ове некад доброћудне, једноставне и ведре људе, док их је срозао на ступањ тих неповерљивих, подлих и подмуклих животиња у људском облику које су изгубиле свако поштовање самога себе и којима никад не смете да верујете.

Цркве су које порушене, а које су — пошто су поред властелинског дома биле једина грађевина од камена у месту — претворене у складишта. Једном сам зашао у цркву коју су претворили у радионицу за оправку аутомобила. Гробнице ко-

је су били отворили биле су примитивно праудешене у јаме за рад на доњим деловима кола.

Суморни изглед који пружају насеља још се појачава тиме што нема никакве трговине ни промета. По селима нема ни дућана ни гостионице. Ни у већим местима готово не знају за неке пијаче.

Њиве које смо успут видели, биле су делом доста добро обрађене, али смо, прошавши их редовно и опет сатима виђали све саму запуштену и необрађену земљу, па шуму, баруштине, ритове, па опет шуму. Шума у тим крајевима дише управо самртном монотонијом. Ни одакле се не чује глас птице, нигде да испред нас »шмугне« какав зец или каква срна. Једина утеха коју налази наше око по тим бескрајним, неизмерно тужним шумама у којима влада гробна тишина, јесте бреза. Не само што њено витко бело стабло потсећа на лепоте милог нам и навиклог домаћег пејзажа, већ нам бреза овде пружа

Зашто и крпти! Прозорска окна сад овде важе као управо нечувен луксуз. На већини прозорских окана, поред комадића стакла који је остао из бољих времена, остатак отвора закован је даскама.

Унутрашње просторије ових колиба у свему одговарају њиховом спољном изгледу. Те се просторије састоје из неког трема који истовремено служи и као остава за храну и млеко, и као кокошињец за оно неколико пилића, и као шупа за алат и као нужник, — па из велике кухиње са малочас описаном пећи и мале собице поред ње. Управо су фантастични прљавштине и смрад у кући; о проветравању нема ни говора, пошто се заковани прозори никад не отварају.

Међу малобројним и примитивним домаћим потребама, главну улогу игра гвоздени лонац у коме се ујутру, у подне и увече кува све једно исто јело, кад кромпир, кад купус. Код »имућнијих« налазите неки пут и на »шчи«, кашу од савршено непросејаног брашна у којој гризете и љуске.

У већини тих кућа постоји само један једини нож који се нарочито брижљиво чува, пошто га домаћица употребљује и за дељење косе кад децу и мужа треба од вашију.

Да ли је замерити нашем војнику што га је тек страховито зимска хладноћа у овим крајевима могла натерати да се настани по овим »кућама«. А и у тим случајевима, ми бисмо прво евакуисали те страћаре, бедне становнике потрпали код суседа и добро их очистили брезовим метлама и водом; покидали бисмо са зидова остатке старих новина који су служили као неки »тапетик« да бисмо сатрли бар најглавнија гњезде стеница.

Кад пређете границу у правцу Истока, одмах се нађете у савршено друкчијем свету. Кад се тамо нађете, из дана у дан осећате све већу чежњу за отаџбином, за макар и најпримитивнијим редом, за животом који зна за каду и за сапун — одашње »парењек« не може се сматрати правим купањем —, жудњу за ведрим људима, за баштама и цвећем, за складном песмом немачке девојке. Да је само једном чути немачки женски глас!

Расте чежња за све оним што на дому сматрају нечим што се само по себи разуму. А можда би се у овим крајевима некако и могло без свега тога кад бисмо само око себе виђали — људе!

А то је баш и најгрознија, најјезивија сазнање до кога најзад долазите, лупајући главу да све ово схватите што се овде догађа; Сазнање да су се ови большевици под јеврејском батином у току четврт века изметнули у измучене јадне животиње, у мерву у људском облику која се у свом јаду и у својој беди потпуно одучила од онога по чему се разликују човек и животиња — од ведрога, веселог и простосрдечног смеха! Тај свет по вас дан дрхти и стрепи, неповерљив је према свему и свачему; а поглед који избија из тих тупих, немих лица вазда је подао и дволичан, као у животиње која је у опрези, сваког часа спремна да скочи.

А врхунац ових производа јеврејско-большевичког »одгајивања« људи јесте животињски тупи »красноармејац«, неми, задрти, подмукли борац, коме је најбољи помагач и савезник запуштена природа његових шума, непоуздано и опасно мочварно тла.

ЖЕЛЕЗНИЦА И ПРИВРЕДА

од Ђуре Докића,
министра саобраћаја

ЖЕЛЕЗНИЦА као транспортно предузеће заузима веома важно место у привредном животу једне земље. Сnižењем превозних трошкова железница је омогућила и смањење производних трошкова, што изазива повећану тражњу извесних добара, а тиме и њихову већу производњу.

Приходи железничког предузећа долазе углавном од превоза путника и робе.

У нормалним мирнодопским приликама експлоатација железница, које стоје непосредно под управом државе, врши се по извесним утврђеним принципима железничке тарифске политике.

Укупни трошкови железничког предузећа не смеју бити већи од укупних прихода, који су остварени применом до извесне висине утврђених возаринских ставова. Али, исто тако железнице не смеју имати за циљ повећање прихода од превоза путника и робе само из разлога да би се постигла што већа чиста добит. Оне не смеју да постану саме себи циљ, већ треба да се старају за постизање што већег привредног блага стања у земљи. Железнице треба да служе као средство за што интензивнију размену добара, чиме се све више развија трговина, а тиме и просперитет једне земље.

Према томе, железничка тарифска политика мора у првом реду водити рачуна о народној привреди, како високим тарифским ставовима не би неповољно утицала на размену добара и тиме кочила развој домаће привреде. У другом реду долазе у обзир железнички интереси, који су потпуно заштићени ако железничка управа успе да приходима од превоза путника и робе покрије све своје експлоатационе издатке. Преко те границе не треба да иду железнички интереси, јер, као што рекосмо, добит није циљ железнице. Повећање прихода долази само по себи ако се привреда јаче развије.

Привредно стање једне земље и тарифска политика њене железнице стоје дакле у тесној међусобној вези. Свака промена привредног стања показује се на железничким приходима, а свака промена у железничким тарифским ставовима има свој утицај на унутрашњу и спољну трговину дотичне земље.

Сасвим је разумљиво да примена напред изложених принципа железничке тарифске политике не долази сасвим до изражаја за време већих привредних поремећаја, изазваних економским кризама или ратовима.

Тако су и наше Српске државне железнице у овим тешким данима услед ратних догађаја приступиле методи покрића својих расхода, који су стално у порасту, путем повишења прихода, недавно од робног, а пре кратког времена и од путничког саобраћаја.

Иначе, Српске државне железнице после недавно извршене реорганизације активно учествују свим расположивим силама на подизању домаће привреде и своје обнове.

Наравно да се због геополитичких разлога изменила и привредна структура наше земље и

то из основа. Због тога је класификација робе, која је верно огледало привредне делатности сваке земље, морала бити прилагођена садашњој привредној структури и њеним потребама. Укинута су извесне тарифске олакшице, које су служиле унапређењу појединих грана привредне радиности у мирнодопским приликама. На другој страни локалне тарифе допуњене су извесним тарифским мерама, које треба да служе у циљу постизања што интензивније производње домаће привреде. Поред извесних предузетих тарифских мера у циљу што лакшег снабдевања становништва огревним материјалом, одобрене су и извесне повластице за довоз угља у циљу снабдевања довољним погонским материјалом индустријских предузећа, која иначе не би могли да напредују.

Подизањем рафинерије одобрена је нова повластица за превоз дестилата нафте.

Интензивирањем производњом створени су нови извори за производњу извесних привредних добара са седиштем у местима, чије станице раније нису уживале повлашћене тарифе. Стога је било потребно да се у оквиру новог подручја одобре тарифске повластице и од станице које сада долазе у обзир за предају на превоз ових производа.

Најзад, с обзиром да је плодна Мачва са својим привредним центром Шапцем за извесно дужи време била лишена шинске везе са осталим српским подручјем, предузете су све мере да се омогући размена добара између овог значајног привредног центра и осталих места у Србији. Израђена је већ и директна тарифа са возаринским ставовима за превоз извесних привредних добара, која долазе у обзир између Шапца и других станица у Србији. Овим саобраћајним и тарифским мерама имаће велике користи домаћа пољопривреда уопште, а нарочито виноградарство, с обзиром да је Шабац индустријски центар за израду вештачког гнојива.

У области међународног саобраћаја робе и путника са суседним и осталим у обзир долазећим железничким управама постигнути су споразуми о директном отправљању пошиљака са међународним товарним листовима и рачунању возарине, уколико не постоје глобални возарински ставови, по локалним тарифама учествујућих железница на превозном путу.

У оквиру саобраћаја робе Немачка — југоисточне земље постоји директна тарифа за превоз извесне робе између немачких и српских станица. Наше железнице учествују такође и са својим транзитним ставовима у директним тарифама у саобраћају робе Немачка—Грчка и Немачка—Бугарска.

Овим тарифским мерама Српске државне железнице не само да су олакшале привредном свету директну отпрему пошиљака у оквиру поменутих саобраћаја, него су и себи обезбедиле извесне приходе из тих саобраћаја робе.

Пушеви правој стваралаштву

од инж. Милосава Васиљевића,
професора Универзитета

Од вајкада је човек знао за правило, да ко хоће више да има, мора више и паметније да ради. Код рада пак у заједници, радионици или предузећу, рад мора да буде и сложен, јер несложен рад има за последицу увек и велике губитке напора односно изlišно трошење снага.

У другој половини деветнаестог и првим деценијама двадесетог столећа међутим појавили су се од некуд људи, који су раднике почели да уче да треба да мање раде а више да траже, а у предузећима уместо мира и послушности, да проповедају борбу и непослушност. Скраћење радног времена уз повећање надница као и саботажа у раду и штрајкови постадоше програм радничких покрета. Ради што успешније борбе против послодавца ови исти људи организоваше раднике у синдикате и друге борбене организације, а цело ово схватање од некуд поче да се сматра чак и науком па да се и на универзитетима предаје као „научни“ социјализам. Радник постаде средиште пажње ових агитатора, који га немилосрдно гурају у борбу противу послодавца и читавог привредног и друштвеног поретка у свету.

Настале су серије штрајкова и учена између послодавца и радника. Радници су поласили у борбу са уверењем да се проблем побољшања положаја радничтва није састојао у већем стваралаштву, него у већем отимању од послодавца, који су од некуд били проглашени да имају све и да радник то исто нема само зато што му послодавац не да и неће да да.

Узалуд је искуство показивало да је број претерано рентабилних предузећа био врло мали, да је огроман број предузећа радио са малом добити као и да је ова добит била неопходна не за уживање послодавца, како се радницима објашњавало, него за унапређење самога предузећа које је гутало гро добити, пропаганда мржње према послодавцима ширена је и даље међу радницима и друштво је гурано у међусобни интерни рат.

Узалуд је са сваком пропашћу предузећа због ове борбе радничтво остајало без посла и број стално незапослених у свету достигао цифре од десетине милиона људи, борба је терана даље као да је било могуће мање радити а више имати, у раду се свађати а од тога више користи очекивати. И свет је морао да удари главом у зид.

Привреда је услед овога дошла у страховите кризе. У Сједињеним Америчким Државама пред овај рат сваки четврти човек био је незапослен и у свима другим индустријским земљама незапосленост је постајала све већа опасност за читаво друштво. Али агитатори класне борбе су се правили да незапосленост и не виде а нарочито да не виде узроке ове незапослености: они су за све кривили послодавце и ово узимали само као нов повод за поострење борбе и неслоге у друштву.

Разуме се да овако није могло дуго да траје јер свака заблуда може да живи само извесно време. Људи су морали да прогледају и да запазе истину у целој овој изванредно смисленој завери против мира и стваралаштва у човечанству. А чим се сагледа истина, одмах се и подесна решења људима намећу.

Уместо схватања да је радник основни стваралачки чинилац у привреди и да све треба жртвовати раднику, одакле је после изведен и закључак о оправданости борбе радника против послодавца, дошло је сасвим друго схватање да је основна ћелија стваралаштва у привреди не радник сам, нити пак сам послодавац, већ предузеће. Не ствара ни сам радник, нити пак сам послодавац, нити капитал уложен у алат и сировине, већ је стварање економских добара могуће тек

кад се сва три ова елемента удруже и сложено упрегну у стварање. Као год што биолошка ћелија нације није појединац већ породица, исто тако ни економска ћелија друштва није појединац него предузеће. Само из додирог рада предузећа може да се награђују и радник и послодавац а и друштво може да добије производ за своју потрошњу.

Тако се дошло до схватања да је врховни интерес друштвени добар рад предузећа а не међусобно отимање између радника и послодавца. Предузеће треба у првом реду да што више ствара, а то се може постићи само тако, ако управа буде заиста заповедала а радници заиста праву слушали. Тек кад се предузеће оспособи да што више производи, могуће је поправљати и радничку награду и сигурност послодавчеве добити коју треба упрегнути у боље организовање рада, набавку кориснијих машина и томе слично. Не може се тражити најпре награда па после стварање, ред мора да буде сасвим обрнут. Уместо класне борбе за стварање је потребан мир, слога и послушност у раду и радним односима. Уместо првенства у стваралаштву долази првенство у стваралаштву, а награђивање је тек последица добре производње.

Оваква схватања о путевима побољшања положаја радничких маса била су поласна тачка за читав низ социјалних реформи изведених у земљама националистичких режима. Најпотпуније до данас ова схватања су спроведена у живот у социјалном законодавству Немачке.

Законом о уређењу националног рада од 20 јануара 1934 године предузеће је проглашено основном ћелијом привредног стварања у немачкој националној заједници. Нису у раду предузећа заинтересовани само радници и послодавци већ и нација. Јер ако предузеће нерационално ради, нација ће уз више напора мање да има што доводи до осиромашења целе народне заједнице. Због тога држава узима на себе бригу да се стара да предузећа у Немачкој рационално стварају економска добра потребна немачком народу.

У томе циљу закон наређује старешина предузећа да се сматра вођом националног стварања а радницима да буду његови сарадници и помагачи. Старешина је дужан да управља предузеће добро и рационално а његови сарадници му дугују верност и послушност у послу. Ма ко да се о ове принципе огрешу, бива кажњен.

Ако, на пример, радник у предузећу мора да ради са дотрајалим алатом, он ће уз више напора мање да постиже, што има

за последицу смањење производње уложеног труда. Вођа предузећа дужан је да алатку промени, што ако не учини, натераће га држава на обичну пријаву радника или организације рада. Ако се старешина предузећа буде често огрешивао о стваралаштво предузећа, држава ће га смени и довести новог управљача. Али ће држава исто тако бринути да и радници свој труд најкорисније улажу у предузеће а то значи да својим радом што више допринесе стваралаштву предузећа.

У томе циљу су радницима на расположењу разноврсни курсеви за усавршавања у раду, књиге и учила, као и корисни саветодавци. Постоји циноска организација Немачког фронта рада која има за циљ да оспособљава све Немце за што веће стваралаштво у заједници. Чланови ове организације су и радници и послодавци.

Кад су националсоцијалисти предузели власт у Немачкој, 30 јануара 1933 године, немачки народ је имао преко 6,5 милиона стално незапослених радника. За неколико година живота немачке привреде под новим социјалним и привредним законодавством, незапослености је не само нестало, него је Немачка почела да тражи и раднике у иностранству.

Од противника нових схватања проширено је у иностранству веровање да је Немачка своју незапосленост решила тиме што је створила велику ратну индустрију. У ствари незапосленост је била решена на сасвим другим пољима стварања у немачкоме народу, грађењима аутострада, истројавањима мочвари и масом других народних послова. Ови послови су ометани већим ангажовањем радних снага у ратној индустрији. Тако је, на пример, од преко 10.000 километара аутомобилских путева, пројектованих и са осигурањем финансирањем, Немачка успела да до рата изгради свега нешто преко 3.000 километара. Остатак је остао као радна и стваралачка резерва немачког народа који се организовао у што већем стваралаштву и коришћењу својих стваралачких могућности.

Код нас је политика штрајкова и отимања од послодавца за рачун радника вођена баш пред сам овај рат.

Сад се код нас прекинуло са класном борбом и прешло се на политику сарадње и слога између послодавца и радника. Уместо ранијих радничких и послодавачких организација, створена је Српска заједница рада као заједничка организација свих Срба који се баве стваралачким радом ма у коме виду.

Једна група сеоских омладинаца која је отишла у Немачку на пољопривредно усавршавање

Највеће зверство нове историје

ПРОЖИВЉУЈЕМО један велики рат, циновску борбу конштена. Такав рат тражи огромне жртве и велика страдања, према којима нико не остаје равнодушан, али без којих се та борба не може замислити.

Међутим, усред тога рата, излази на светло дана догађај на глас о којему се леђи крв у жилама свих коле цивилизованих људи. Откривена је хекатомба 12.000 пољских официра који су по наредби јеврејских комесара Г. П. У. побијени 1940 године у Катинској шуми код Смоленска. Ни највеће катастрофе усред мирног доба (узимамо као пример страшни бродолом „Титаник“ 1912 са 1400 жртава) ни приближно нису могле изазвати утисак какав оставља овај беспримерни покољ људи.

Совјетски комесарски олош, у жељи да уништи све што игра неку улогу у досадашњем животу европских народа, побио је 12.000 официра који нису имали друге кривице осим што су служили својем народу; већ и само убијање заробљеника претставља грозан злочин са гледишта међународног права. При том треба имати на уму да несрећне жртве у Катинској шуми стварно и нису били ратни заробљеници, пошто С. С. С. Р. никад није била објавила рат Пољској. Они су у по њих најгорем случају били интернири, који су имали да се држе до краја рата на совјетској територији.

Большевици су их заклали до једног на начин на који цивилизовани људи не кољу ни стоку, куршумом у потиљак из непосредне близине! Човечји мозак тешко може схватити саму помисао да се овакве ствари могу догодити у доба међународног права, радио, телевизије. Ни више или мање легендарни покољи из XI или XII века не дају се упоређивати са овом грозотом. Цео пољски народ а са њим све што је чисто и лепо, све што ром света, занемарено од бола и ужаса стоји поред недогледних рака у Катинској шуми по којима се из дана у дан врше све нова идентификовања. Варвари и дивљаци из С. С. С. Р. који су себи поставили циљ да униште све што је чисто и лепо, све што је узвишено, све што живот чини вредним, надмашили су сами себе овим злочиним у маси који ни најбујнија машта није могла да замисли.

Какве ли слике обузимају све људе по такозваном „демократским“ државама које мржњу и пропаганда још нису потпуно заслепили, при самој помисли: „Па зар ово наш савезник? Па зар се са овим удружило. Па шта нас саме чека у таквом друштву?“

Овакве мисли можда се могу прогутати редом са њихових покушаја заташкивања „Рајтера“ и њему сличних извора. А шта кажу кривци овог злочина у маси, московски зверови? Они се церакају у атмосфери крви бијених жртава збијају групе шале и праве циничке дешетке, као што је она да су то „археолошки налази“. Ако је

већ реч о археолошким налазима, могло би се само рећи да су чудовиште од државе које се зове С. С. С. Р. и његови управљачи усред XX века ожигнели појмове Неандерталског праčovека. Па да ли је и то поређење оправдано?

Зар није и праčovек из најстаријег раздобља каменог доба убијао само оног који му је што сметао, што отео. А болшевички олош побио је исправне офицере државе са којом није био званично ни у рату, са којом ће годину дана дошњије потписати чак и конвенцију о неким „гарантијама“, конвенцију коју ће опет годину дана уз цинички смех огласити за неважећу.

Шта би чекало Европу ако би се најезда предвођена таквим злочинцима извршила на Европу, њене градове и цркве, њене народе и породице, који живе и хоће да живе и даље онако како им то налаже хиљадугодишњи развој њихове цивилизације, како им налажу освештени појмови о људском роду. Ратови у том људском роду јављају се као тешке катастрофе, али као катастрофе у којима се војник мушки бори са војником, да би већ рањеног противника сматрао човеком коме треба помоћи. Ратови новијег доба не знају за пример који би се ма и приближно могао поређивати са незапамћеном грозотом која се дешава у Катинској шуми.

После овог језивог догађаја, многомо ће ваљда бити разумљивије грозоте које почињу првени зликовци за време грађанског рата у Шпанији и зверства што их почињу њихови ученици и ученице за време „партизанске“ акције код нас 1941 год., иако ни све то још није могло да побуди ни најбујнију машту да замисли нешто налик на оно што се догодило код Смоленска.

Ко се усуђује после овога још идентификовати злочиначки режар у Кремљу са некадашњом Русијом?

А сад наилази још најстрашније у целој овој ствари. Има индиција које кажу да је ужас у Катинској шуми тек један део, још један исечак из комплекса грозота што их большевици извршише над пољским народом. Утврђено је да су большевици у јесен 1939 одвели из источних крајева Пољске око 2.000.000 душа, од тога само тога света до сад је за нужду утврђено боравиште једва три стотина хиљада лица. Где су остали? Где су толики људи, жене, девојке, деца. Да ли ће и на другим местима пуки случај открити још и даља попршта у историји незапамћених зверстава у маси као што је оно код Смоленска? Да ли ће бити потребно још и у тих горостасних споменика ужаса који треба да покажу свету шта би чекало Европу кад се постала жртвом большевика. Да ли је потребно још језивих приказа Евро да од нема ни треба да се брани до последњег човека?

ДОБРОВОЉНИ ДИНАР ЗА ПОМАГАЊЕ СИРОТИЊЕ

КОД НАС Срба има много врлина и мана. Једна од ових најпознатијих врлина јесте његова велика и срдачна хуманост.

Један од покушаја на организовању нашег социјалног живота већ је учињен ових дана. Учинили су га добровољци. Ова акција коју су сада покренули нимало не заостаје за другим

Сакупљање прилога међу добровољцима у Ваљеву (Архив „Српски Народ“)

њиховим акцијама на добро и бољитак свога народа. Свесни колико треба помоћи на ублажавању многих nevoља, на збрињавању многобројне деце без родитеља, жена без мужева, избеглица, страдалника и мученика из нашег народа, заробљеника и многих сиромашних и nevoљних, они су покренули акцију, која се као и све друге потекле од њих, руководи народним духом и најбољом солидарношћу.

СВАКОГ ДАНА ПО ЈЕДАН ДИНАР.

То је парола нове добровољачке акције.

Добровољци су досада у својој борби на чувању и спасавању нашег народа дали много доказа своје националне и социјалне свести. Акцијом коју сада покрећу они то само потврђују.

Пошло се са овог гледишта. Сваки добровољац даће добровољно сваког дана по један динар у корист сиромашних и nevoљних. То значи да ће сваки добровољац дати годишње по 365 динара и на тај начин ће сваки од њих за годину дана омогућити једнодневне издатке једној сиромашној породици са више чланова. Колико хиљада добровољаца толико хиљада дана обезбеђених сиромашним породицама.

Од колико великог и опсежног значаја може да буде ова нова добровољачка акција, најбоље да се послужимо цифрама. Србија данас има преко 4 милиона становника. Претпоставимо да у овој акцији за прво време узме учешће од 200.000 до 300.000 становника, видимо колика се материјална сретства могу добити. Ако сваки од ових становника да свега по један динар дневно у корист сиромашних и nevoљних, онда ће 200.000 становника за годину дана дати 73.000.000 динара, 250.000 становника 91.250.000 динара, док ће за исто време 300.000 становника дати 109.500.000 динара.

Добровољци су сасвим правилно схватили значај ове акције и без изузетака раде на њеном остварењу. **ПАРОЛА СВАКОГ ДАНА ПО ЈЕДАН ДИНАР** одушевљено је примљена код њих, јер су свесни да она значи искрену и поштenu бригу о добру ближњег који је у nevoљи, и да она служи само њиховом сопственом народу.

Сузбијање ваздушног терора

од нашег војног стручњака
М. Војновића

НАПАДАЧ у ваздушном рату има слободу маневара: он бира објекте и мења објекте, и на тај начин може да удара тамо где не очекује већи непријатељски отпор. Отпор против ваздушног напада не може да буде свуда подједнако снажан, нарочито кад треба бранити огромне просторе општинских територија. Зато је задатак те одбране прилично компликован.

Али систематизација одбране повећава њене могућности. Као што је адмирал Денис загосподарио целим Атлантским океаном, од момента када је поделио океанску карту на квадрате и поставио у сваком квадрату подморничку стражу, која прати сваки покрет сваког непријатељског конвоја, тако исто добро промишљена мрежа осматрача, прислушкивајућих станица и ловачких ескадрила даје могућност да се тачно одреди курс непријатељских бомбардерских формација у њиховом лету према не мачкум или талијанским градовима. Не може се спречити сваки напад, али свака непријатељска нападна акција повезује се са тешким губитцима британско-америчког ваздухопловства. Тиме се смањује британоамеричко задовољство због те терористичке акције.

Познато је из искуства да су претходне британске ваздушне офанзиве против немачке територије, биле прекинуте због психолошког дејства на енглески народ тешких британских губитака у авионима, а нарочито у авијатичарима. Сада су губитци британоамеричких ваздушних снага постали необично тешки. У току једног дана, на пример, противвродска авијација (нерачунајући губитке Совјета) изгубила је 84 ваздухоплова, од којих је већи део припадао класи вишемоторних бомбардера. Са тим апаратима непријатељ је изгубио преко 550 авијатичара. Идућег дана он је имао губитак од 59 авиона са око 400 ваздухопловаца. Дакле, за 48 сати Британо-американци су изгубили 143 ваздухоплова, већином тешких бомбардера, и скоро 1000 људи ваздухопловног персонала. Тисокококвалификованих војника.

Американци су мислили да илу у интересантан лов на људе. Међутим, морају сад да увиде да се тој лов претвара у тешку борбу у којој је „ловац“ изложен највећим опасностима.

Енглески часопис Уорд ревију пише: „Рад немачких подморница је највећи догађај овога рата“. Док немачке подморнице чине несигурном пловидбу на седам светских мора, не може бити говора о победи. Лорд Уинстер са огорчењем пребацује адмиралитету: „Док се подморничка битка бије 24 сата дневно, противподморнички отпор заседава једанпут недељно.“ Ипак, каже тај лорд, у томе заседавању постигнуто је извесно напретовање: раније тај одбор није се састајао ни једанпут месечно.

Лорд Уинстер тврди да је 1940 године Британија губила 200.000 тона месечно, 1941 године — 400.000 месечно, а у 1942 години — 600.000 тона месечно. То значи да је у току целог рата просечно потопљено 400.000 тона сваког месеца. Према томе, лорд Уинстер сматра да су Енглези у току првих 40 месеци рата изгубили 16 милиона тона. Разумљиво је зашто тај лорд сматра да губитак у тонажи кочи целокупну британску стратегију.

Манчестер Гвардијан донео је чланак лабудистичког посланика Левиса који каже: „1939 године Британија је имала за милион тона мању бродску запремину него 1914 године, а морала је на својим острвима да исхрањује 5 милиона људи више него у по-

четку светског рата. Већ је због тога задатак британског саобраћаја постао веома тежак. Осим тога у овом рату бродови морају да плове заобилазним путевима. Немачке подморнице оперишу тамо где се то до сада сматрало за немогуће. Чланкопи сац каже: „Не знам ниједно место где бисмо били још сигурни.“ Он предвиђа најгоре. У случају да британска ратна и трговачка морнарица доживе слом — онда ће америчка продукција остати тамо преко океана и неће бити употребљена. Чак и британски авиони постаће беспомоћни услед несташнице бензина.

Из званичних енглеских кругова дознаје се да је у току прва три месеца ове године стављено у докове ради исправке 237 бродова. Просечно један брод остаје у оправци 15 дана, и та оправка захтева око 300.000 радних часова. Када се узме у обзир да су Енглези у току овог рата морали извршити 30.000 оправки својих пароброда и ратних бродова. Ово значи 9 милијарди радних часова. Онда можемо лако схватити колики напор захтева подморнички рат од Британије, и зашто је британска стратегија скроз пасивна. Цела њена енергија троши се на превијање рана.

Тешке ране задобили су опет Американци. Последњи напади великих јапанских бомбардерских формација на базе у Новој Гвинеји и Северној Аустралији, као и други велики успех јапанске авијације у борби са америчким конвојем код источног краја Нове Гвинеје, дају Аустралијанцима разлога да мисле да су Јапанци потајно припремили велике снаге за напад и да ће изненада извршити велики напад на америчко-британске положаје. Један велики амерички лист пише: „Ако Јапанци прећу у напад, онда ће британско-аустралијанске трупе бити савладане, ма како се чврсто бориле и ма како велике жртве поднеле“. „Наши положаји у Аустралији и у околним областима могу се доиста сматрати као очајни.“ — закључује амерички лист.

На Источном фронту нема ништа ново. Совјетски покушаји напада код Новоросиска и на другим отсесима кубанског мостобрана пропали су услед јаког дејства немачких копненских и ваздушних снага. Концентрацијом стотине авиона Немци су постигли велики одбојбени успех.

Те борбе не могу да окрену пажњу светске јавности од једног страшног догађаја на источном ратишту, — од провалске лешева 10 до 12 хиљада пољских официра, убијених од стране совјетских јевреја. Ово недело отвара целом свету очи на чињеницу са каквим непријатељем има да се бори Европа и каква јој опасност прети, док се снага 100 милиона Руса налази под влашћу јеврејских комесара у Кремљу.

Европа је свесна опасности и зато се спрема за даље, за одлучне борбе. Саветовања у Главном стану Вође Рајха у којима су учествовали, поглавари више европских држава, са својим ратним сарадницима, водоцима стратегије, сведоче да се стратегија Европе припрема за нове акције. За акције које ће извојевати победу Тројног Пакта.

ИСПРАВКА

Чланак „После зимске битке на Истоку“, који је објављен у прошлом броју нашег листа, написало је немачки генерал Дитмар, што је грешком изостављено.

ВУК ЈЕ УЧИТЕЉ И ВОЂ БОЉШЕВИЗАМ БЕЗ МАСКЕ

од Јована Л. Костића,
врховног државног тужиоца

ДО 1914—1918 године у времену од једног и по столећа српски народ је дао из своје средине неколико генија: на уметничко-научном, на државничком и на војничком пољу. Међу њима највећи и најизразитији свакако је Вук. Својим идејама Вук је био далеко измакао испред тадашње генерације, те га ова дуго није могла разумети, па ни су га могли разумети ни онако високообразовани појединци, као митрополит Стратимировић и Јован Хаџић, који су својим опозиционим ставом и нетрпељивошћу допринели да је протекло много времена и утрошено много енергије док су Вукове идеје прихваћене.

Велики генији, предодређени Промислом, јављају се у извесним епохама са одређеним мисијама. Вук се је појавио у српском народу у прави час и било је опредељено да са својим задатком постигне потпун успех. Зар није необичан његов живот: родио се је у једном незнатном селу, у народу који је робовао под Турцима и био непросвећен; одвојивши се од својих коза Вук је пошао у непознати свет сам и без сретстава; гладовао је и био у великој оскудици; дочекао је са неповерењем и са неразумевашем од стране својих sunarодника; нападан је и оклеветан од највиших претставника друштва који су све чинили да га онемогуће и униште. Али Вук је прешао преко свих бројних и огромних препрека и стигао до циља.

Без великих школа и систематске образованости, својим реалним и здравим расуђивањем, својим правилним схватањем народне ствари Вук је далеко надмашио своје савременике; моћни и бројни његови противници под његовим снажним ударцима падали су као снопље и над покошеном војском уздигла се у триумфу Вукова фигура светла и огромна.

Све што је урадио Вук, урадио је у интересу свог народа, служећи искључиво њему. Тој служби предао се био сав и у тој служби остао је до последњег свог даха. Он је увек и у свему Србин и сав националан.

Ово су, према Љуби Стојановићу, главни моменти његовог рада:

Вук се јавља као први српски оригиналан писац. Он ствара праву националну књижевност. Он пише о народу за народ.

Он скупља српске народне умотворине: песме, приповетке, загонетке и пословице. У том بلاгу садржан је духовни живот народни, обичаји, вера, етика његова.

Вук је оснивач српске етнографије, географије и фолклора.

Вук је написао прву Српску Граматику и саставио први Српски Речник. Он је оснивач науке о српском језику.

Вук је творац данашњег књижевног језика српског, према њему је уредно савршену азбуку, најбољу међу азбукама свих модерних језика. Вук је творац чисте српске прозе и стила.

Вук је први оригиналан писац савремене историје српске, а пишући грађу за историју имао је намеру да рашири славу српског народа.

Вук је изнео пред европски учени свет историју српског устанка и приказао Србе с њихове културне стране. Он је више раширио име српског у Европи него све победе Карађорђево и сви успеси Милошеви.

Од Вука су српски књижевници научили како треба не само правилно српски писати, већ и како треба српски мислити.

Зато је Вук бесмртан и справом је назван „Оснивачем нове епохе у Срба“.

Вук је имао пред очима целокупно Српство без разлике којем крају припадало. Идеја јединствене нације била му је идеја водиља, сасвим супротно масону митрополиту Стратимировићу који је и поред свога свеслоушенства био тесногрудни аустријски Србин.

Вук се кретао много у друштву простог народа, сељака, и са тог несасушног извора црпео је материјал за свој рад. Чувене и ненадмашне народне песме којима су се највећи умови дивили створио је прости, сељачки народ и ту их је Вук и нашао. Тај исти народ говорио је и најлепшим и најчистијим језиком, што је Вуков геније једино схватио супротно тадашњој надувеној господњини која је сваки други језик претпостављала том језику „козара и говедара“, чему се није чудити кад се зна колико је баш у тадашњим интелегенције била слабо развијена национална свест и колико је у томе високо стојао нешколовани Вук.

Вук је био тај моћни покретач који је пробудио успавану свест тадашње генерације, обратио је свом народу и упутио је у правцу Српства. Омладински покрет и национално одушевљење доцнијих покољења имало је свој основ и клицу у националном раду Вука и његових ученика.

Поред простог, сељачког света, Вукова пажња била је управљена према млађем нараштају интелегенције. Омладина је прва прихватила Вукове идеје, ширила их и потпомогла успеху.

Та два фактора — сељак као основ на коме почива снага српског народа и који дејствује о свежавајући и регенеришући, и омладина као нада и будућност народа били су два пола на која се је наслојио Вук.

Али будући мали и заостао српски народ морао је тражити наслона на који моћан и високообразован народ. Пут је водио великом немачком народу, тим путем је пошао Вук и показао га српском народу. А кад га је показао геније какав је био Вук онда је то сигурно најбољи пут. Немци су Вука срдачно прихватили и дали му пуно подршку. Због његових радова Немци су нешколованог Вука начинили почасним доктором философије. За Вуков рад и за српски народ заинтересовали су се и одушевљавали многи немачки књижевници и научници, нарочито Грим, Гете и Ранке, који су схватили прави њихов значај и поставили их на највише место: Грим је српске народне песме уздигао изнад свих творевина људског духа те врсте; Гете је жаљалио, што је већ био стар и болешљив, те није могао да научи српски језик да би могао читати српске народне песме и приказе; Ранке

је својим историјским радом о Србима упознао европску јавност са једним дотле непознатим светом који је имао сјајних особина. Поред њих јавио се читав низ немачких писаца и јавних радника — сви су они пишући о Србима задивили свет и име српско довели до високог угледа. Све то су Немци учинили кавалерски и искрено, те српски народ вичито задужили.

Вук је већи део свога живота провео у Бечу у једном од најјачих културних центара света који је био седиште његове делатности и који је он толико волео. Вук је одржавао везе са великим бројем Немаца, склапао с њима ближа пријатељства, а све за добро свог народа.

Шта више одлучио је био да се ожени Немцем, премда су непријатељи његови због тога викали на њега. Вук се није обазирао на приговоре већ је поступио онако како је вечна Промисао одредила — оженио се је избраницом својом, па је тако на симболичан начин потврдио везу између Срба и Немаца. Јер овако крупан догађај у животу генија не може бити случајан.

Та дивна Немица удала се против воље своје мајке за Вука који је био без сигурне егзистенције; живела је у оскудици и била више гладна него сита; оперећена многобројном децом а честа болест и смрт у кући. Ова узор жена и мајка била је ода на и верна сапутница Вуку, и он, наслоњен на њу, водио је тешку животну борбу изишавши из ње као победник. Зато сматрам да је удео Ане Краус у животу Вуку био од осетног значаја.

Вуковим путем у националној и културној политици кретао се српски народ кроз цео XIX век и све до фаталне 1914—18 године XX века. Од тога момента покушавали су масони да унесу забуну у српски народ, да га упуте ненационалним правцем уносећи туђински дух у његове редове.

Данас је несумњиво утврђено, да је Апис-Димитријевић био масон и да је атентат на аустријског престолонаследника организовао извршујући вољу масонерије сходно циљевима њеним а противно интересима српског народа.

Исто тако је и јасно, да је српски народ са конференције мира у Паризу изишао осакаћен захваљујући масонерији.

После 1918 године у држави нашој зацарио се био режим јеврејско-масонски. Српски народ са поусталим снагама није био у стању да да довољно отпора разорном утицају разних интернационала које су укочиле биле сав јавни живот у држави.

Тако су се од 1914 до 1941 путевима Вука и масона укрстили били, и Вук се је пред грубом силом за моменат морао повући. Међутим, упропастивши државу масони су у српском народу изгубили сваки утицај.

И Вук са својим светлим српским ликом поново се помаља на хоризонту, те позива српски народ да се врати на његов стари, српски пут, на Светосавски пут... а то је и пут председника Српске владе, армијског генерала Милана Недића.

РАДИ успешне борбе против непријатеља потребно је пре свега познавати га. О бољшевизму се много писало. О њему су писали политичари, социолози, економисти, писали су и пишу непосредни посматрачи совјетског режима и његове жртве.

Изгледа да има доста материјала ради правилног оцењивања битности бољшевичке револуције, њене покретне снаге, њеног крајњег циља. Изгледало би. Али уједно с тим, ако обратимо пажњу на онај ланац најгрубешака, које су чинили и чине у оцењивању и разумевању бољшевизма не само поједини не искусни и заслепљени људи, него и одговорне вође држава и народа, то ћемо доћи до закључка да тачно и јасно разумевање битности бољшевизма припада само малој групи људи и уз то најмање оним научницима, социолозима и економистима, који наоружани научним методама и материјалом почињу да га „објективно“ проучавају.

Бољшевици врло добро разумеју ово „буржоаско“ несхватање, које граничи са слепилом, и цинично се користе њиме ради маскирања своје праве „генералне линије“ и својих истинских циљева и задатака.

Тако су, још 1920 године, за време рата са Пољском, бољшевици почели изненада да проглашују руско-патриотске лозинке и овај најгнуснији маневар међународне црвене банде, која се угнездиле у Кремљу, био је одмах прихваћен у иностранству као доказ „националног преображаја“ бољшевизма.

А сетимо се само, како је био примљен Неп у иностранству, какве је све он наде изазвао у „еволуцији“ бољшевизма. Затим, како је познато, биле су проглашене у СССР „пјатиљетке“ и бацило се пуном паром на индустријализацију и колективизацију земље, што је учинило да све наде на еволуцију бољшевизма остану беспредметне. Али у исто време, страшни експеримент Стаљина, који је коштао Русију небројених жртава, донео је бољшевизму признателство од стране утицајних левичарских кругова у свету.

Ако се пак уз то и примећивало, да Стаљинове „пјатиљетке“ као „међународни проблем“ означавају борбу Совјетског савеза са „капиталистичким“ светом, то се та борба разумела као изузетно економска, као обичан „демпинг“, који је потребан бољшевицима ради финансирања њиховог „социјалистичког грађитељства“.

Обазриви гласови, који су указивали на то да су совјетски комунисти, који раде за европску револуцију, почели под видом индустријализације заостале земље, да изграђују највећу у светској историји офанзивну војну машину, — заглашћивани су заједничким хором лиго-националних „реалних“ политичара. За њих су као најбољи доказ „пацифизма“ Совјетског Савеза слу

жиле штедро даване „гарантне хартије“ безбедности, које је делио „руски министар Литвинов-Валах-Филкељштејн. Зар он није говорио о миру, само о миру и његовој „неделивности“, зар он, тај доброћудни „мистер Пиквик“ (како су га називали дописници енглеских листова) није уверовао све са висине трибине женеваког „Дворца мира“ у то да Коминтерн и совјетска влада немају ништа заједничко?

Политички коцкари из Кремља увек су играли са обележеним картама. Целокупна њихова „социјалистичка револуција“ је у ствари грандиозна обмана и лаж, историјски фалш, који нема аналогije у историји. Јер бољшевиizam никада није био па ни сада самосталан социјални покрет, како се издаје. Он је маскирана форма јеврејске светске револуције, што је индиректно признавао и сам јудо-бољшевички пророк Маркс. Основа и пратилац бољшевизма у Русији, као и у целом свету, је ратоборно јеврејство. Оно је исмеђавајући, претворило у ординарне формуле безбожног материјализма, зверске освете и пљачке, оно велико чезнуће за истином, праву религиозну жеђ за социјалном правдом, који су захватили савремени свет и били су, понаособ, увек живи у руском народу. То су они бацили фанатизоване масе против националне интелегенције, на рушење тих духовних темеља, без којих народи се претварају у ситну човечанску прашину.

То су они отровали и разорили народну душу, они су приковали раднике уз фабрику, у име којих је била извршена револуција, они су угурали осиромашене сељаке у колхозе и цео народ су учинили безгласном, безбојном стоком, која мора да ради за њих и ствара за њих базу будуће „светске револуције“. Они су скоро четврт столећа уз помоћ крвавих целата Чеке, ГПУ, и НКВД приморавали духовно опустошени и опљачкани до последњег конца руски народ, који је пропадао у ропском труду, да под видом „социјалистичког грађитељства“ ствара потпуно војну индустрију, кује оружје, уз помоћ којих у одређени моменат било би могуће силом натерати цео свет да прими закон ратоборног нео-месијанског јудејства.

Да ли је било у Европи много људи, који су разумели до краја сву, уистину, ђаволску игру руководећих служитеља бољшевизма? Њих није било много, али њих ће бити све више. Оно историско демаскирање јудо-бољшевизма, које је учинио Хитлер, није могло да не пробуди живе снаге свих слободних народа. Сада је маска скинута са подлог непријатеља и у томе је јемство његовог коначног и потпуног уништења.

Прешљашите своје у заробљенишћу на
СРПСКИ НАРОД
Прешљашу прима „Преса“
Београд Влајковићева бр. 8
Тромесечна прешљаша сјаје дин. 45.—

УЉОРОД

СРПСКО А. Д.

за гајење уљаних биљака

Телефони: 21-604-21-606

Проводи сетву сунцокрета, соје,
рицинуса као и осталих уљарица.

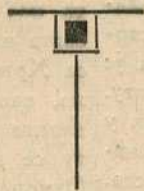
Ставља произвођачу потребно семе
на расположење и врши откуп жетве.

274 1-1

БАНКАРСКО ДРУШТВО А. Д.

БЕОГРАД

Краља Петра 21

ПРИМА УЛОГЕ НА ШТЕДЊУ.

ВРШИ СВЕ БАНКАРСКЕ ПОСЛОВЕ.

249 1-1

„Васкрсење Христово“, фреска у Дечанима (14 век)

Из приватне збирке др. В. Р. П.

ВАСКРСЕЊЕ ХРИСТОВО

од д-ра Влад. Р. Петковића,
члана Српске академије наука

У САВРЕМЕНОЈ црквеној уметности нашој могу се срести мотиви, који нису у складу са традицијама право славнога Истока. У том погледу веома поучне примере могле би пружити многобројне иконе. Новијим сликарима наших цркава, као и иконописцима, остале су потпуно непознате средњовековне цркве наше, чији им је живопис могао дати инспирације за поједине иконографске теме. Без потребнога оријентисања у својим поступцима они су извор за своје слике налазили у једној средини, која је била прожета утицајима Запада и тако се десило, да су код њих у илустровању појединих иконографских тема преовладали елементи црквене уметности Запада. Нигде, можда, ови утицаји Запада нису дошли до тако претежног израза, као у сликама *Васкрсења Христовог*. Увек се у овим сликама и на зидовима наших цркава новог века и на иконама слика Христос, који изнад свога гроба лебди у ваздуху са заставом у руци. Овај ће се мотив редовно срести у уметности Запада, одакле је прво продро у уметност Русије, па је отуда пресађен и код нас.

У уметности православнога Истока *Васкрсење Христово* сликано је на два начина. Или је *Посета гробу васкрслога Христа* од стране мироносица наглашавањем празнога гроба Христовог већ обележавала васкрсење, те је илустровањем овога мотива означавано и само васкрсење Христово. Или је *Силасак Христов у ад* обележаван редовно као „васкрсење Христово“. Наше средњовековне цркве сачувале су ове представе на оба начина. Нарочито је чувена слика *Посета мироносица* у манастиру Милешево. И *Силасак Христов у ад* наћи ће се насликан у многобројним средњовековним црквама српским. Сопотани и Краљева црква у Студеници пружају нам врло лепе примере за то. Ну, међу представама овога типа нарочито се издваја слика *Силасак Христов у ад*, насликана у простору кубета у Дечанима (на северној страни). Слика носи српско-словенски натпис *Васкрсење*. У средини слике насликан је Христос окружен светлом ореолом, из које горе избијају два зрака. Он гази фигуру Ада,

испод кога се налазе прекрштена оба крила разрушених врата адских. Ад претставља потпуно нага снажна стара човека разбарушене косе и седе брале са јако исплаженим језиком. Он лежи, изваливши се на десну страну своју, а руке су му повезане ланцима, који му се обавијају око врата. И његове су ноге у ланцима. Десно од Ада и сломљених адских врта виде се на све стране расути клинци, браве, кључеви и полуге са врата. Десно од Ада, близу њега, назире се једна полунага фигура, која има драперију око бедара. Она седи, окренута Христу, према коме пружа десну руку своју. Десно од ове фигуре, нешто даље, назире се друга једна фигура, која седи, окренута на десно, са леђима окренутим Христу. Она седи на десној нози својој, која јој је подављена под тело, одупирући се левом ногом о земљу и ослањајући о колелено ове ноге локат своје леве руке, којом подупиरे своју главу. Ове две фигуре представљају или грешнике или, вероватно, вратаре пакла, које је Христос победио при своме силаску у Ад. Христос у левој руци својој држи велики крст са Голготе. Он се окреће левом и десном руком хвата за руку Адама, који клечи шћућурен у своме саркофагу. Иза Адама стоји Ева, која је пружила обе руке своје према Христу. Иза Еве стоји голобради Авељ, који у десној руци држи своју пастирску палицу, а леву је руку подигао пут Христа. Иза саркофага Адамова лежи други саркофаг, у коме стоје пет лица са нимбима око главе. Међу њима онај сасвим напред има црте пророка Давида. Он се окреће назад пророку Соломону, који стоји иза њега и десном руком указује му на Христа. И Соломон је пружило руке према Христу. Сасвим десно од Христа види се такође један саркофаг, у коме стоје три лица са нимбима око главе. Онај сасвим напред претставља св. Јована Крститеља, који своме другу, што стоји иза њега, указује десном руком на Христа.

Идеја, која у овој слици у Дечанима, као и у осталим сликама *Силасак Христов у ад*, доминира, то је победа Христовог над Адом и ослобођење од пра-

родитељскога греха. У кондаку, који се пева на Ускрс, вели се, како је Христос сишао у гроб и разорио Адову силу, па је васкрсао као победитељ. То је један моменат. Својим силаском у Ад Христос је Адама и Еву и цео старозаветни свет ослободио смртнога греха. То је други моменат. У сликама *Силасак у ад*, који симболише васкрсење Христово, наглашена су оба ова момента.

Слика *Васкрсења у Дечанима* износи на видело један врло интересантан мотив, који се неће срести у другим сликама исте теме, а који би тешко било потпуно разјаснити. С десне стране приступају Христу два анђела, који рукама држе по један медаљон, у коме се налази биста једне алегориске фигуре, обучене у царску далматику, са неком врстом круне на глави. Обе ове алегориске фигуре су сасвим идентичне и потсећају пре свега на претставе сунца у сценама *Распећа*. Могло би се пре свега помислити, да овде налазе одјека извесне оријенталске идеје, које су остале пресађене у многобројним апокрифима. Сунце, које све види и које је управо „око правде“, прати богињу Немезис, која дели правду. Немезис се схвата као господар космоса и као судија света и у том погледу је она идентична са Христом, који се у црквеним песмама, као и у књизи пророка Малахије, назива „сунце правде“. У староме Египту се веровало, да сунце у лицу бога Озириса, који је био судија душама умрлих, сваке ноћи пролази кроз подземни свет. У апокрифима се уз то говори о анђелима, који свако вече престола Бога доносе сунчев венац. Тако се у т.зв. *Откровењу Варуховом* на једном месту каже: „*Кад се сврши дан и сунце зађе анђели узму венац сунчев и узнесу га до престола Бога, јер се оно утрља од земље и од грехова земаљских... због чега се очишћава на престола Бога*“. У апокрифној литератури позната је и т.зв. *Књига тајна Енохових*, у којој се вели: „*Кад сунце изађе на западна врата, четири стотине анђела узму његов венац и носе га Богу, а сунце на својим колима прелази без светлости седам часова ноћи*“. И у апокрифној књизи *Разумник* има сличнога

текста: „*Кад зађе сунце, анђели га узму и носе га престола Божијем и полажу га на крило Господа*“. У кругу ових идеја можда би ваљало тражити разјашњење споменутога интересантнога мотива.

Изгледа пак вероватније, да оба анђела претстављају арханђеле Михаила и Гаврила, који носе душе умрлих. У неким сликама *Смрти Богородичине* душа Богородице, коју Христос држи у руци, насликана је као биста у једном медаљону. Та биста је управо лик Богородице, озарен кругом светлости. Лице тако ношено претстављало би божанску личност на небу, његову небеску славу. У апокрифима се вели, да је Христос душу умрле Богородице предао своме арханђелу Михаилу, господару раја, а за њим је ишао арханђел Гаврил. У ехаристичкој молитви египатској анђели посредују код Бога за умрле. Арханђел Михаил је пратилац душа умрлих, које иду пред суд Судије света. И у литургији латинске цркве тражи се посредништво анђела код Бога. И овде у Дечанима оба анђела носила би душе умрлих. Тако би поред оба споменутога момента, разорења Адове силе и ослобођења од прародитељскога греха, у *Силаску у ад* био наглашен и трећи моменат, у коме се васкрсли Христос схвата као судија света. И у једном *псалму Давидовом* (82, 2) се вели: „*Васкрсни Боже, суди земљи*“. Васкрсломе Христу, који ће на Страшном суду на терезијама правде одмерити судбину душе и ктитори наших цркава средњовековних, подносећи му свој дар. Стога није случајно што се у неким старим црквама нашим поред слике ктитора слика и *Васкрсење Христово* као *Посета мироносица гробу васкрслога Христа*, о чему нам најлепше примере пружају Милешево и Богородичина црква у Студеници.

Ови примери показују, како би неспорно врело за поједине иконографске теме сликарима наших цркава могла пружити средњовековна црквена уметност наша. Остати веран традицијама њеним ваљало би да буде лозинка савремених сликара наших.

Мирослављево Јеванђеље

УЗБУНА ОКО ЊЕГОВОГ НЕСТАЊКА ПОСЛЕ 29 МАЈА 1903

од Борђа Сп. Радојичића,
управника Народне библиотеке

О УСКРСУ 1896 краљ Александар Обреновић походио је манастир Хилендар, задужбину св. Симеона Немање и Св. Саве. Краљ је стигао у Хилендар на Велики четвртак 21 марта. Другог дана Ускрса напустио је манастир, пошто га је претходно краљевски обдарио. «А братство царске Лавре, у знак благодарности за Краљевску милост, поднело је Његовом Величанству на дар два драгоцене старославна споменика: Мирослављево Еванђеље и Немањину повељу, као најстарије споменике српске писмености, који су у Хилендару били храњени». Тако је писало у извештају објављеном у «Српским новинама» од 5. априла 1896. Како је дошло до тог поклона објаснио је после неколико година Стојан Новаковић у трећем издању својих «Примера књижевности и језика старог и српско-словенскога» (1904). За време краљеве посете манастиру Хилендару Новаковић је био претседник владе, а министар просвете је био Љуб. Ковачевић, познати српски историчар. На Ковачевићев предлог, још пре пута краљевог, Новаковић је свршио код хилендарског братства да се краљу подари Мирослављево јеванђеље. Новаковић је то урадио преко владике Димитрија, доцнијег митрополита Краљевине Србије и патријарха српског.

Краљ је погинуо 29 маја 1903. Прва вест о нестанку Мирослављевог јеванђеља појавила се у штампи тек 22 септембра 1904. Лист «Опозиција» донео је ову белешку: «Молимо адвоката, посланика, потпредседника и — ово је главно — браниоца масе пок. Краља Александра г. Николу П. Николића да обавести јавно мњење, шта би од оригинала Мирослављевог јеванђеља. То је била својина пок. Краља, а цени се на 80.000 дин. Кажу да га — нема... Чиста посла!» 28 септембра 1904 год. у «Опозицији» је изишла и друга белешка. 29 септембра о нестанку јеванђеља пишу и «Вечерње новости». А «Народни лист» уводи сталну рубрику: «Шта би од Мирослављевог јеванђеља?»

Све то не доводи ни до каквог резултата. По Београду се проносе разне вести. Тако се н. пр. говори да је Мирослављево јеванђеље «тајно продато једном великом музеју на страни с погодбом да се инвентарише тек на педесет година доцније а дотле да се чува у каси!». То се приписује краљевој околини. Кружи и вест да је јеванђеље «однето из Двора ноћу 29 маја». Секретар пок. краља др. М. Петронијевић изјављује пред неколицином у Гранд-хотелу «да већ прилично времена пре 29 маја 1903 Мирослављево јеванђеље није било у двору но да је оно враћено у Хилендар». Јавност се најзад замара и новине престају да пишу о јеванђељу.

Питање поново покреће «Дневни лист», који у броју од 6 априла 1906 доноси «новост» да се Мирослављево јеванђеље налази «у библиотеци млетачког Државног Архива међу драгоценостима сале Ређина Маргарита». За ту се вест «Дневни лист» позива на италијанске новине «Газета ди Венеција». Одатле узима и податак да је јеванђеље поклонила Архиву књи румунског посланика у Лондону, рођака краља Александра Обреновића. «Сада се све објашњава!», кличе «Дневни лист» и даје овај страшни коментар: «Најстарији споменик српске писмености и наше старе минијатурне уметности, купљен за српске државне паре од манастира Хилендара, дат је као личан поклон, и ко зна из каквих разлога, макаквој влашкој рођаци! Људи који знају вредност тога поклона (!), и који знају шта је наша наука и Народна Библиотека тиме изгубила, не могу довољно осудити и тај вандализам бившега краља».

7 априла «Самоуправа» прештампава ту белешку, а «Правда» поводом ње доноси чланак под насловом: «Цар-Немање благо или Мирослављево јеванђеље». У чланку се утврђује да је «Газета ди Венеција» јавила да је млетачкој архиви поклонен фотографски снимак, а не оригинал јеванђеља. На копији се налази својеручна посвета пок. краља госпођици Катаринијевој. Због те посвете копија ће бити стављена «међу владарске аутографе и драгоцене дарове у дипломатској сали Ређина Маргарита». О том преиначавању вести млетачког листа «Правда» је писала и у бројевима од 12 и 13 априла. Наслов чланка најбоље казује каква му је била садржина: «Мирослављево јеванђеље и неваљалство «Дневног листа». На ту се ствар «Правда» враћа и пет година доцније, кад о нестанку јеванђеља полемика преко новина узима великог маха. У броју од 26 августа 1911 «Правда» говори о «грубој лажи» у којој је био ухваћен «Дневни лист».

О Мирослављевом јеванђељу било је речи у Народној скупштини. Војислав Маринковић је упутио питање министру просвете Андри Николићу. Министар му је одговорио да га мрзи и да мисли на нестанак Мирослављевог јеванђеља.

У «Трибуни» од 20 јула 1911 излази писмо о Мирослављевом јеванђељу упућено редакцији, а испод кога стоји као потпис: «Ваш пријатељ». Тим писмом почиње велика полемика, која ће недељама да држи у узбуђењу целу нашу јавност. 26 јула дао је изјаву преко «Одјека» Љуб Стојановић, министар просвете у Влади која је образована 29 маја 1903. Јеванђеље се чувало у каси управника Двора. Због тога је Стојановић, на неколико дана после 29 маја, наредио Јов. Павловићу, ранијем управнику који је одређен да привремено врши ту дужност, да «јеванђеље заједно са Немањином повељом Хилендару преда Народној Библиотеци». Павловић га је тада известио да се јеванђеље не налази код њега. Кад је раније предавао управничку дужност Блажи Мирковићу, предао је и јеванђеље с осталим актима и новцима». После 29 маја јеванђеље није примио. Накнадна обавештења Стојановић је добио од Павловића неколико дана доцније, после једног разговора који је Павловић има с Мирковићем. Мирковић је тврдио да је по налогу краљевом предао јеванђеље првом ађутанту ђенералу Лази Петровићу, који је погинуо 29 маја. Своју изјаву Стојановић је завршио овим речима: «Јеванђеље је дакле изишло из свог хранилишта, а по свој прилици и из двора пре 29 маја».

Љ. Н. Христић је преко «Трибуна» од 26 јула изнео мишљење

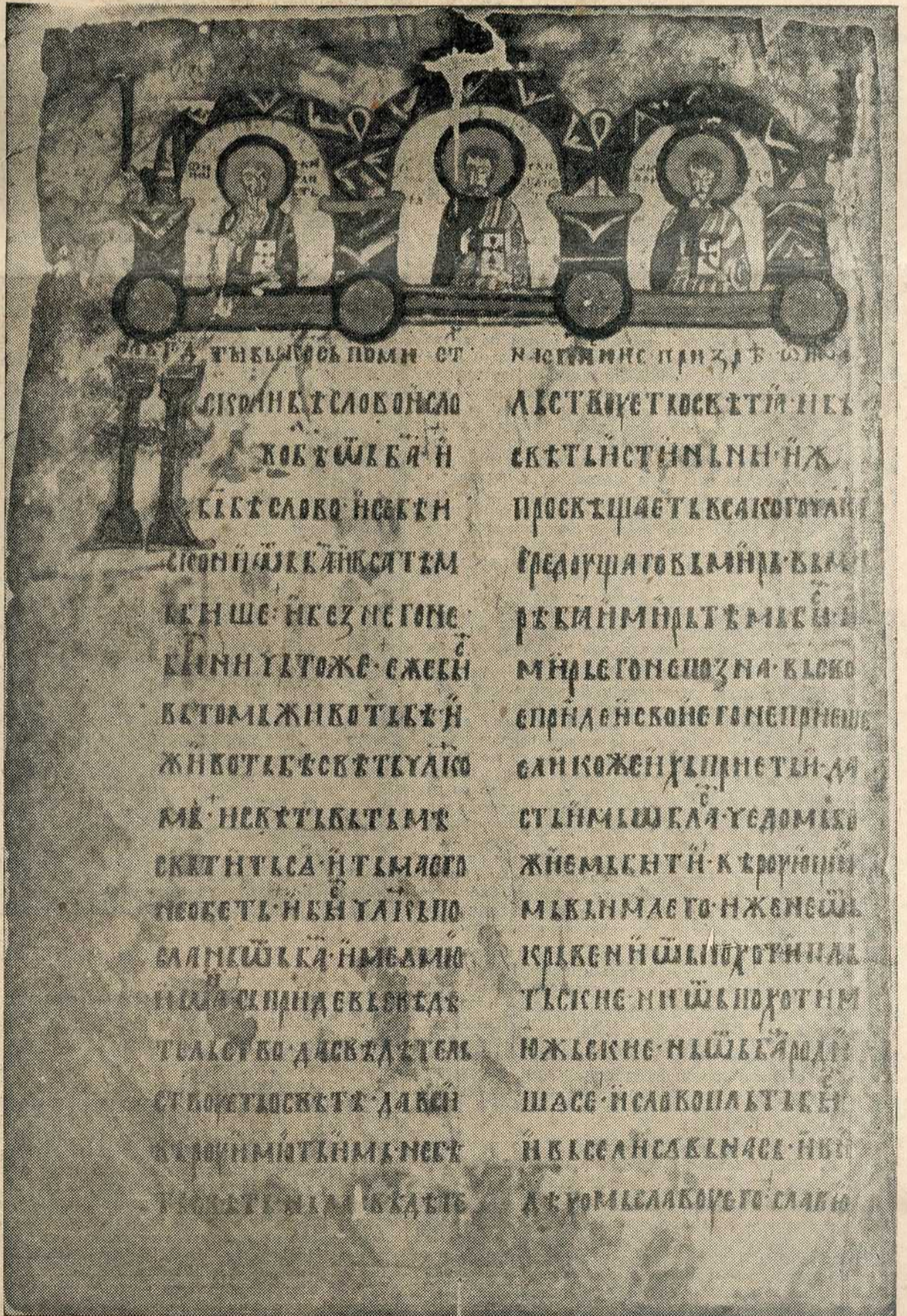
Прва страна
Мирослављевог
јеванђеља

Снимак Народне
библиотеке

5 августа је «Штампа» објавила писмо Јов. Павловића, управника Двора у пензији. У писму се каже да му је јеванђеље предато после повратка краљевог из Хилендара да га чува у каси. Октобра 1896 јеванђеље је извадио из касе и предао Љуб. Стојановићу, тадашњем професору Велике школе, да га носи у Бен ради умножавања. У мају 1897 јеванђеље је враћено у касу. Године 1900 Павловић је пензионисан и тада је предао јеванђеље новом управнику Блажи Мирковићу. После 29 маја јеванђеље није нађено у каси. Затим Павловић говори о Стојановићевој наредби да јеванђеље преда Народној библиотеци. Подаци које он тим поводом даје потпуно се слажу са Стојановићевом изјавом.

Сутрадан по објављивању Павловићевог писма, 6 августа, у «Штампи» почињу да излазе чланци Јов. Н. Томића, управника Народне библиотеке. Чланци носе наслов: «Шта је са Мирослављевим јеванђељем?» Излазили су један за другим у четири броја «Штампе». За Мирослављево јеванђеље Томић се интересује још од јесени 1903, па је «за свој рачун и у своје име трагао за њим». Са више страна он је имао «поузданих уверавања да је краљ Александар наменио јеванђеље Народној библиотеци». То је њега као управника Библиотеке у првом реду побуђивало на трагање за јеванђељем. Од Блаже Мирковића Томић је чуо да се јеванђеље чувало «у једној каси, у канцеларији благајника управе Двора, са другим хартијама и старим на китом». По наредби краљевој ђенерал Лаза Петровић однео је јеванђеље у двор и ту се оно «чувало у другој једној каси». У лето 1907 год. господин Х прилази Милану Ђ. Милићевићу на Киселој води у Аранђеловцу и саопштава му тајну о крађи Мирослављевог јеванђеља. Господин Х је чуо од господина У, да је господин Z узео јеванђеље. По повратку у Београд Милићевић долази Томићу у Народну библиотеку и поверава му тајну. Томић је неће да износи преко новина. Он тражи званичну истрагу. Тада ће рећи имена господа Х, У и Z. О господину Z Томић ипак даје ове податке: «Z је жив; пензионер; уредник књижевних и политичких листова; писац многих списа; пријатељ У био је велики повереник пок. краља и краљице; отуда је имао лепе користи, данас јавно брани режим пре 29 маја, али у потаји не презире ни нови... Z је оно лице које је пустило прве вести о «нестанку» Мирослављевог јеванђеља у новинама из септембра 1904 год.; Ђ је онај што стално, с времена на време, у туђим листовима покреће питање о том јеванђељу, а у свом листу ћути као заливен; Z је писац оног чланка... у «Трибуни» од ове године, којим је распалио ово питање и начинио га врло актуелним». (Наставак у идућем броју)

да је јеванђеље само позајмљено краљу ради издавања, па је после свршеног снимања враћено Хилендару. Др. Милош Петровић је у «Дневном листу» од 30 јула изјавио да су му 1908 у Хилендару показане све старине, али не и јеванђеље. Због тога мисли да оно није враћено Хилендару. «Правда» је у својем броју од 1 августа тачно описивала где се налазило јеванђеље почетком маја 1903. Оно је било «у горњој преградни приватне касе пок. Краља Александра», а та је каса «стајала у краљевом кабинету на самом ћошку двора из авлије, а према министарству унутрашњих дела».

УНУМЕР. БИБЛИОТЕКА
НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ФРЕСКЕ у Дечанима заузимају, по времену у којем су настале, централно место у српском сликарству XIV века. Оне то место заузимају и по важности. И сасвим је природно што је тако, јер су оне рађене за највећег српског владара, цара Душана, чија се држава простирала од Дунава до близу Пелопонеза. Основна идеја при изради тих фресака и није била друга него та, да цар створи највеличанственију скупину слика која је икад виђена у Србији и која треба да премаши све што се у то време могло појавити у области сликарства на Балкану.

Фреске у Дечанима задивљују на првом месту својом огромном количином: има их преко хиљаду. Толико их канда нема ни у једној средњовековној цркви у Европи; ни у Србији није их толико насликано ни раније ни касније, ни у једној другој цркви. На њима је рађено неких петнаест година (по прилици од 1335 до 1350), и у њихову извођењу је морао учествовати велик број сликара, иако нам је по имену познат само један, који се звао Срђ. Утисак од толике множине слика, које су још уз то и одлично очуване, неизгладива је из гењања.

Фреске у Дечанима задивљују потом изванредно великом разноврсношћу тема. Једна од главних особина српског сликарства на његову историском путу јесте да се стари циклуси проширују и уводе све нови и нови. Та особина је дошла у Дечанима до најпунијег израза. Не бројећи појединачне композиције, у дечанској цркви има неких седамнаест циклуса. Тежња ка епској опширности, која се, од средине XIII века, у српском сликарству из деценије у деценију јасније оцртавала, обелоданила се у Дечанима у свој својој снази.

Врло многе слике илуструју еванђеоске теме, и илуструју их с необичном љубављу за појединца. — само илустрација чуда Христових има преко двадесет, а страдање Христово је изнесено у тридесет сцена. Ипак се еванђеоске теме губе, као ни у једној српској цркви, у мноштву других слика. Нарочито је Богородици учињена велика почаст: сликари се нису ограничили само на сцене из њеног живота и њене смрти, него су израдили у њену славу цео један нови циклус од преко двадесет слика, које илуструју стихове из Химне Богородици. Црквени календар је у Дечанима приказан цео, дан по дан; васељенски сабори су у пуном броју; композиције литургиског карактера су на почасном месту. Дугом низу догађаја из живота двојице светитеља, одувек омиљених у српском сликарству, — св. Николе и св. Ђорђа, — додати су циклуси у којима су илустровани животи св. Јована Претече и св. Димитрија. Страшни суд, релативно редак и скроман по броју сцена у ранијим црквама, испричан је у седамнаест слика. Два потпуно нова циклуса, чије су теме узете из Дела апостолских и Књиге постања, садрже сваки преко двадесет композиција. Пред нама је цела једна сликарска епопеја о хришћанству.

Многобројност и развијеност циклуса није једина особина фресака у Дечанима. Поред епске опширности, на њима долазе до израза, снажније него и у једној ранијој цркви, нарочито ове две особине, које су уопште својствене српском средњовековном сликарству: склоност ка реалистичкој интерпретацији догађаја и хуманост осећања. При томе пада у очи да се те две особине не обелодањују само на појединим композицијама, него и у целим циклусима. Илустрације Дела апостолских превазилазе оквир уобичајених религиозних тема и образују једну врсту историског сликарства које хоће да има веродостојан изглед и документаран карактер. На сликама из Књиге постања, готово у свим сценама излази се из зачараног круга божанских и светитељских лица и улази се у историју и човечји живот на земљи. Оно дакле што је ново и важно на фрескама у Дечанима, то је што на њима нису увек у првом плану само Христос, Богородица и светитељи, већ што су често у центар посматрачева интереса постављени људи. Толико чисто људских историја и тако изразито земаљских особина, толико грешника, болесника, просјака, блудника, злочинаца, проповедника, мученика, не може се видети на фрескама ни у једној српској цркви. У Дечанима је у слици обухваћен не само небески живот, већ и земаљски, и не само божји и светитељски, већ и човечји.

Тачно је речено да фреске у Дечанима имају енциклопедиски програм и да изражавају цело Црквено учење. Не треба међутим previdети ни једну другу њихову основну особину, а то је да оне садрже идеју о српском царству. Дечанским фрескама се не слави само пантократор Исус Христос, коме је црква посвећена, него и аутократор цар Душан, који је дао да се оне насликају. Глорификовање владара и династије, од цркве до цркве јасније и веће у српском сликарству XIII и у првим десетинама XIV века, у Дечанима је, и по броју слика које су у том циљу израђене и по идејама које те слике садрже, дошло до врхунца. Донаторске композиције су потиснуте у позадину, биографске су изостале, а главно место су заузеле композиције глорификаторског и триумфалног карактера.

Паралела између пантократора и аутократора види се у Дечанима чим се коракне у цркву. Преко пута од гледаоца указују се одмах с прага ове фреске око портала који води из нартекса у наос: десно Лоза Немањића, у тимпану краљеви Стефан III и Душан, изнад њих циноуска биста Христа Пантократора, а сасвим у врху, на сводовима, Васељенски сабори. Византиске идеје о светости династије, о божанском карактеру царске власти и о екуменском значају царства нису ни у једној српској цркви истакнуте на фрескама јасније ни величанственије.

У Дечанима се цар Душан слави и као триумфатор. То глорификовање је изведено на једној фресци која се налази у олтарској апсиди капеле св. Николе и чини саставни део циклуса који илуструје стихове из Химне Богородици. Илуструјући дванаести икос, уметник је насликао како Душан с породицом присуствује богослужењу на свом двору о ускршњим празницима и захваљује се Богородици што га је спасла од болести и помогла му да из борби, и са спољашњим и унутрашњим непријатељима, изађе као победник. На истој фресци се у исти мах прави поређење између Богородице, која је родила Христа, спаситеља света, и царице

ФРЕСКЕ у ДЕЧАНИМА

од д-ра Милана Кашанина,
директора Музеја Кнеза Павла

це Јелене, која је дала царству наследника. Такво глорификовање није код нас доживела, ни раније ни касније, ниједна владарка.

Има у Дечанима једна композиција која глорификује Душана и због давања милостиње. То је она фреска на северном зиду нартекса на којој логотет Ђурђе у цареву име приноси апокомвиј са златом Христу, који благосиља логотета и цареву породицу. Колико је та композиција, — јединствена у иконографији средњег века, — рађена у славу Душанову, види се и по томе, што су византиски цареви у то време били већ толико осиромашели, да нису могли давати цркви апокомвије.

Идеја царства огледа се у Дечанима и у многбројности националних композиција и портрета. Оснивач династије, Немања и оснивач српске цркве, Немањин син Сава, насликани су на по два места, дед царев, краљ Милутин, на једном, а царев отац и оснивач дечанског манастира, Стефан III, на три места. Сам цар Душан портретисан је двапут са оцем и двапут са женом и наследником, више него што се икоји српски владар сликао у једној цркви. И царица Јелена је претстављена на више места, двапут с мужем и сином и једанпут са децом. Портретисани су у Дечанима и поглавар српске цркве, архиепископ Јованикије, — кога је Душан поставио за патријарха, а он крунисао Душана за цара, — и царев канцелар, логотет Ђурђе, и дечански игумани Арсеније и Данило. Ни у једној српској цркви се не може наћи толико портрета: има их преко двадесет, — не бројећи портрете на Лози Немањића, на којој их исто тако има преко двадесет. Ту није у питању само побожност, ни царева ни његове породице, ни његових сарадника. У питању је глорификовање владара и династије, истицање легитимности и божанског карактера царева власти, славење његова борбе за државу и веру, делење правде и милостиње, и његов триумф. Иако расути по целој цркви, ти портрети и композиције чине духовно јединство и истичу исту идеју, — идеју о моћи и величини српског царства.

Снимак Музеја Кнеза Павла
„Кан убија Авеља“, фреска у Дечанима (14 век)

Паралела између аутократора и пантократора спроведена је и у приказивању Христа. Двапут, у калоти кубета и на источном зиду у нартексу, Христос је насликан као владар света; на једном стубу у наосу, Христос је приказан као пантократор са мачем у руци; у Страшном суду је у улози врховног судије; у Причешћу апостола је у одежди првосвештеника. Више је него вероватно да су и илустрације Химне Богородици настале у вези са глорификовањем царице Јелене: химна Богородици је у српским црквама илустрована скоро једино за живота Јеленина, први пут овде у Дечанима, а после у Матејци и Марковом манастиру.

Богате у идејама и темама, дечанске фреске су релативно сиромашне у уметничким квалитетима. Истина је да ни зидне површине, тако скучене у овој пространој цркви, пуној пиластара и прозора, нису биле погодне за монументалне композиције. Али фреске у Дечанима су без монументалности не само по димензијама, него и по стилу. Ослободивши се постепено традиције рада у мозаику и давши у Солоћанима најлепше примерке истинских фресака, српско сликарство је што даље све више напуштало аутентично сликање на зиду, да се у дечанској цркви готово сасвим окрене у правцу рада који је својствен сликању на дасци, стаклу и пергаменту. Својом декоративношћу, мирноћом и минијатурношћу фигура, Лоза Немањића и Лоза Јесејева сећају на витраже. Богаташ у паклу и Пакао, две композиције од велике декоративне лепоте, више личе на радове изведене на пергаменту или стаклу него на фреске. Композиција Христовог јављања апостолима на Тиверидском језеру, рађена меко и нијансирано и са истинским осећањем дубине и пејзажа, има скоро све одлике штафелајских слика.

Поготову није увек на висини техничко извођење. Чешће но што би се очекивало у једној овако важној цркви, компоновање је небрижљиво, форме надуване или празне, материја папирната, боје хладне и безсјаја, цртеж оштар и ужурбан, сух, — уметност се претворила у рутину, лепота у конвенционалност. Маниризам, који се почео осећати већ у Старом Нагоричину и ојачао у Грачаници, у Дечанима је на много места

сасвим преовладао. Првог осећања фреско-технике и лепог сликања још највише се може наћи на портретима. Ликови Краља Стефана III и, нарочито, Душана, на донааторској композицији на којој су њих двојица насликани заједно, показују сву свежину добро схваћеног и савршено изведеног сликања на зиду. И портрети наследника Уроша на западној зиду у наосу и игумана дечанског Арсенија сведоче о нежности осећања и о слободи руке уметникове. Са малим изузетком, на свим другим сликама преовлађује изразито илустративан и дидактичан елемент.

Шта је онда главна врлина фресака у Дечанима? Вештина причања. Те стотине и стотине композиција по зидовима, пиластрима, луцима, сводовима, у нишама, апсидама, калотама, у недогледним низовима, све до уврх кубета, садрже толико потресних сцена, узбудљивих историја и забавних догађаја, да гледалац остаје задивљен. Ни у једној средњовековној цркви, не само у Србији, него у Европи, не може се наћи на фрескама тако многобројан и разнолик и тако фасцинантан свет фигура. И он је дат са таквим ритмом, таквим темпом и живошћу, с таквом музикалношћу, да се има утисак као од огромног хора црквених песама.

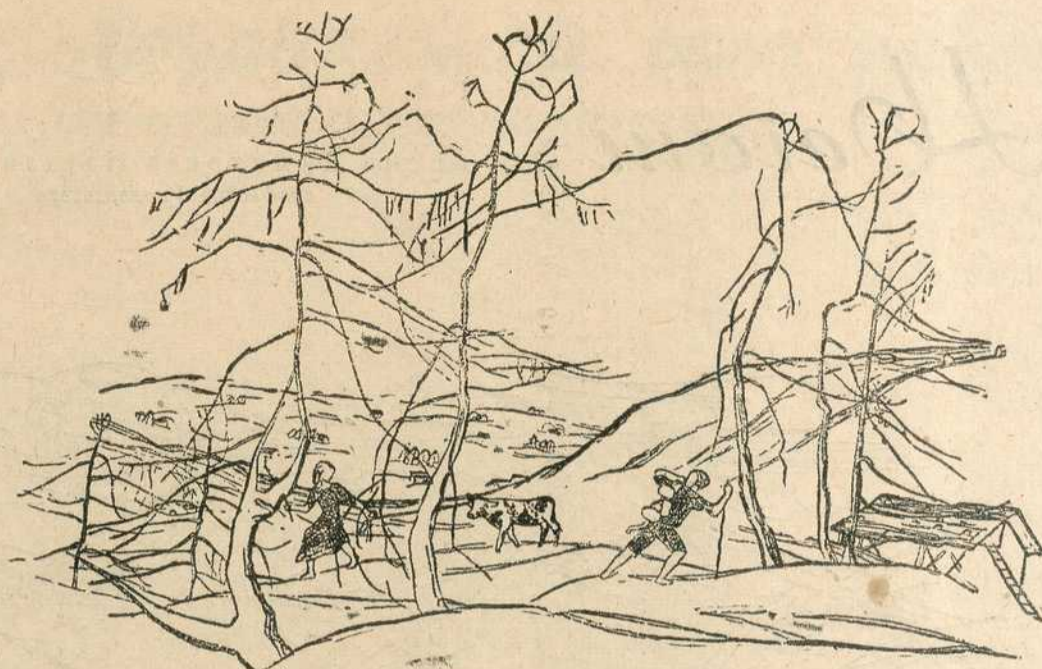
Друга врлина дечанских фресака је интересовање за људски живот и за људска дела и осећања. Већ у сцени изгана првих људи из раја види се да сликару није било толико стало ни до правилног моделисања нагог тела, ни до религиозних осећања, колико до израза збуњености и стида грешних људи. Сасвим је пак интимна сцена на којој је претстављен загрљај Адама и Еве у ком је дошло до првог зачећа једног људског бића. Са човеком смо и кад, на једној фресци, присуствујемо зидању града, и кад, на другој, видимо људе у природи, с плугом у рукама и са стоком, на свакидашњем раду у пољу. Поготову смо посред људских нарави и страсти кад гледамо како Кајин убија Авеља са полетом и задовољством, на начин који је својствен само људима. Заиста смо ту далеко од идилличних сцена из живота светих и божанских личности, па чак и од мучења светитеља, која се виђају на фрескама по другим нашим црквама! И пијани Ноје изгледа људски, онако бестидно откривен пред својом децом; људски изгледају и охоли народи који дижу вавилонску кулу. А весели људи и жене из Кајинова потомства играју тако природно и истинито уз бубње и свирале, као да нису на једној црквеној фресци, него на некој профаној слици, која илуструје народно весеље.

При таквој иконографији и техници јелинистичким елементима остаје мало места. Ни у мотивима ни у начину рада фресака у Дечанима нема готово ничег класичног, и по томе се оне дубоко разликују од фресака из XIII века и доба Краља Милутина. Стојимо на једној од најважнијих прекретница у историји српског средњовековног сликарства. Свршено је с његовом, царском, «цариградском» уметношћу, с њеним хармоничним облицима, идеалним типовима, савршеним пропорцијама, одмереним покретима, бираним бојама, уздржаним осећањем, достојанственим изразом. Настаје доба узнемиреност, узрујаност, говорљивог сликарства, које ће, што даље, — у Леснову, у Матеји, Маркову манастиру, — све више обелодањивати религиозно узбуђење и сликарску патетициност. Очеvidно је да та уметност тежи за тим да убеди и поучи, — чак и у место некадашњих лаконских натписа поред слика, јављају се натписи у облику дугих реченица, и јављају се на местима која су у цркви тако високо да нико не може од доле да их прочита; — то сликарство више одaje жељу за знањем но што поучава. Његова је драма јасна. Бојећи се паганске лепоте, оно као да слуги, предосећа, да је доба те лепоте и њене надмоћности над религиозним осећањем близу.

Смисао за реалистичке догађаје и тежња ка веродостојности нису сметали дечанским сликарима да изразе онај велики религиозни идеализам који је и у њихово време био најкарактеристичнија црта средњовековног сликарства. Напротив, ни у једној нашој цркви верски мистицизам није тако снажан, мисао о смрти толико присутна, опсесија страшног суда тако моћна, визија приуговорљена престола за други долазак Христов тако јасна, као на фрескама у Дечанима. Једна од њихових главних мисли, од главних њихових религиозних и моралних основа, јесте баш мисао о судњем дану, о блиском крају света. У визији тога дана, сликари дају, неисторично, све нове и нове његове знаке, његову неочекиваност, његову страхоту, неспремност оних који ће стати пред Судију и угледати бесконачне хорова анђела, — толико анђела, толико крила, толико потсећања на грех и казну, на рајско блаженство и вечне муке, колико је у Дечанима, нема ни у једној другој нашој цркви. Зато све у њој и указује на Христов живот, на његово учење, на његова чуда, на славу и узвишеност Богородичину, на дела учитељевих апостола, на борбе и мученике за његову веру, на одлуке васељенских сабора. Дечанске фреске су једна грандиозна одбрана хришћанства.

Идеје фресака у Дечанима, с њиховим догматизмом и готово фанатичношћу њихова казивања, не треба да буду изненађење после толиких видних знакова јелинистичке традиције и класичног духа у фрескама XIII века и доба краља Милутина. Велики талас мистицизма који је средином XIV века обухватио сву Европу, а у Византији и Србији био оличен у хезихастичком учењу, дошао је у Дечанима само до једног од својих најпотпунијих израза. Велика духовна превирања и нови облици у уметности били су у то време заједнички безмало целом свету. Као што су наше фреске XIII века прожете истим одмереним, хармоничним духом којим су прожете готске скулптуре тога доба, тако су фреске у Дечанима стваране са истим немиром и страхћу с којим и скулптура позне готике.

Дечанске фреске, рађене у једној од највећих и најлепших цркава српских и за најмоћнијег српског владара средњег века, технички су несавршене и оне по лепоти заостају за другим нашим фрескама, нарочито за фрескама у Сопотанима и Старом Нагоричину. Њима лепота и није била циљ. И сликари, и они који су их руководили при избору тема, желели су да покажу нешто друго, а то је да им ништа није страни, ни божанско ни људско. На фрескама у Дечанима дата је најпотпунија слика света у српској средњовековној уметности и изражена најшира скала људских осећања. У њима већ тиња онај немир, слуги се она радозналост, наговештава се она тежња за знањем, говором и животом, јавља се као из даљине онај дах нове уметности коју ће остварити грађанска Европа XV века.

Едит Абе-Леовалд: Цртеж

ЛИК ОСНИВАЧА СРПСКЕ ПРАВНИЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ

од д-ра В. Н. Димића

УСКОРО се навршава сто година од обнародовања Српског грађанског законика. Његов редактор Јован Хаџић радио је неколико година по налогу тадашње Српске владе и израђени елаборат предао је Савету, који га је у току 1843 године исцрпно претресао. Да није искрсло питање наслеђа женске деце Законик би био донет још 1843 године. Као што је познато наше Обичајно право штитило је задружна имања и сматрало да женска деца не треба да учествују у подели имања.

Доношење Грађанског законика тесно је везано за име Јована Хаџића, једног од наших најистакнутијих правника уопште. Његов рад на доношењу Законика тако је значајан, да ће он свакако достојно бити осветљен и поводом стогодишњице његовог доношења. Као правник Јован Хаџић одликовао се великом стручном спремом. Школован у Пешти и Бечу, он је могао озбиљно да се посвети студијама. И он је с правом сматран једним од тадашњих наших најспремнијих правника. Његов утицај код нас необично је велики, јер његова активност пада баш у тренутку кад се Србија ослобађа владаоачеве самовоље и обичаја, чији су се дух и стриктна примена све мање слагали са променама извршеним у земљи, а посебно с увођењем нових појмова о организовању државних власти. Хаџић поставља прве основе, и читаво наше доцније законодавство налази у њима омеђене појмове са којима треба рачунати у сваком послу око прављења закона.

Додуше, његова схватања напредна и сама по себи правична у погледу права наслеђа женске деце, нису прихваћена, не само због опирања Кнеза Милоша, већ и због реакције народа, која се могла да очекује у случају изједначења мушке и женске деце. Како је нови Законик сматран великим кривцем за вестајање наше народне задруге, и како је она претстављала у очима свих неку врсту обезбеђења од привредног пропадања и социјалних потреса, то су тада напредне идеје Хаџићеве у очима многих људи сматране и сувише модерним за ондашње наше друштво, коме је било потребно у томе тренутку пре свега осигурање стабилности, да би могло да се нормално развија и припрема за велике задатке који су га очекивали.

Овде треба одмах додати да иако је Хаџићев Грађански законик у § 527 допуштао деобу задруге, не схватајући је колективном својином, Хаџић није једини узрок њене пропасти. Задруга још пре њега почиње да се круни и тај дубљи друштвени преобраћај вршио би се постепено и без Хаџићевог Законика, толико је тај процес почео да се шири. Још у доба Првог устанка, и одмах по њему, појављују се све више случајеви деобе, и строге Карађорђевог наредбе само још више скрећу пажњу на овај појав. Под Милошем исти процес продужује и изазива противмере. Деобе најзад одобрава министар унутрашњих послова, а Хаџићев Грађански законик само допушта у начелу оно што се обично одобравало по изузетку.

О пропасти наше задруге код нас је много писано. И она је увек довођена у везу са доношењем

Првог Грађанског законика. Међутим, треба признати да је Јован Хаџић, несумњиво један од најнапреднијих наших људи тога доба, можда и не хотећи, у крајњој линији помогао привредни напредак нашег народа. Од домаће привреде наш народ је прешао у виши ступањ шире, националне привреде; из затвореног оквира једне породице прешао у област опште привреде једне државе. Хаџић то није могао потпуно да избегне, да је и хтео. А развитак од нижег ступња ка вишем, несумњиво да значи побољшање општег привредног стања. Што је тај напредак погодио задругу, једну нашу својствену и драгоцену установу, створену ради заштите народа као целине и драгоцену тековину, која је у свом историском току помогла стварању и кристализовању духовног лика нашег народа, показујући своје најлепше одлике, с правом названа неразоривим стожером народне индивидуалности и неразлучном споном безбројних нараштаја, то се не може уписати у грех само Јовану Хаџићу.

Понет романтистичким доктринама Хаџић је хтео да од Србије створи модерну државу. Он је створио Законик, и веровао кад образује судове и редовну администрацију, да ће тада све само од себе да се нормално развија. Умешан у политичку борбу на страни Уставобранитеља, он није имао потребну окретност да одвоји политику од правних норми, и сматрао је да и у њој треба одржати бескомпромисну последност. У сукобу са старим демагогом Вучићем, Хаџић није попуштао у својим правним формалностима и до краја је истрајао борећи се за непопуларне законе у једној заосталој средини. Хаџић се није бојао одговорности и губећи борбу са Вучићем остао у наивном уверењу да ћему се у потпуности признати све оно што је он у себи видео.

И овај сукоб са Вучићем показује да је Хаџић до краја свог живота остао оно што је био у почетку свог јавног рада, непоправими песник; истинна, без правог и великог талента, али сав поетски разнежен. У његовом животу правника осећала се увек та жица књижевника и у читавом његовом раду уобразиља ствараоца није била потпуно отсутна. Њему је ласкало кад су га називали пророком и великим учитељем. Имао је рационално схватање поезије, стављајући разум изнад осећања и маштања, док је у животу и свом правничком раду полагао много „на чувство“, и признање стављао изнад свега.

У свом делу: *Устанак србски под Црним Ђорђем* показао је исто неосећање за народне традиције, за дух народа и дубљи историски сплет односа, као што је у свом дилетантском делу: *Дух народа српског*, изнео површна схватања и недовољно познате градиве. Радећи на великом делу Српског грађанског законика, Хаџић је показао све своје добре и слабе одлике правника и психолога. Ипак је он својим Закоником највише задужио Српство и ово његово дело је далеко изнад читаве његове књижевне активности.

Поводом стогодишњице довршења израде српског грађанског законика не треба оставити у сенци неизмерне заслуге Јована Хаџића једног од најобразованијих Срба свога доба, од кога почиње, може се слободно рећи, правничка традиција српског народа.

У издању „Југоисток“ изашла је нова књига г. д-ра Милана Кашанина под насловом Уметност и уметници. Из те књиге, богате садржином и илустрацијама, пренели смо овај чланак о фрескама у Дечанима. Чланак је писан 1939, али се сад објављује први пут.

Његош

од д-ра Димитрија Најдановића,
професора Универзитета

К. Направник: Илустрација за „Горски вијенац“

ИМА ГЕНИЈА од једног ткања, једног струка. У једном једитом дару толико су преобдарени да се, чак, може говорити о њиховом монструозитету. Личе на једнооке киклопе. И застрашују нескладом својих размера. Његошева је генијалност благородно усложена, дата као изливена у многострукој конкресценцији више дарива. Зато он, иако размаху велелепних, делује благо и благотворно. Рецимо као горостаси Микаланђела.

Корен је овог монументалног благогласја у Његошевем генијалитету, као код осталих малобројника духовне екумене, у сраслости и усредоточености два стваралачка принципа: народног и наднародног.

Народног, јер је Његошев геније поникао из тајанства самородног тла, из огњене дубине предаштва, из оригинарне народне стихије. Он је самоник по превасходству. База је његове духовности иста она на којој су велики незнанци наши, кроз њих цео народни колектив, драматизовали на белинама десетерца своја стравна и величанствена загонетања и одгонетања што их је судбина у свим заоштрењима усудовала. Црте духовног бића народног, понорног, тајанственог и штедроног боговаством као «бездна» Његошеве «Луче Микрокосма», исте су оне ъегошевског стваралачког икона и искона. У живом и нераскинутом споју са народом Његош се крепко задајао титанизмом националне снаге, бречаве и уздудњале као први дани стварања, а стравичне и усудне као тамна есхата прорицатеља блиског свемирског скончања.

Наднародног, јер је својим властитим духом, тајним скривником своје личности, превасходно свим у свему све те датости, ту, да се тако изразимо, «физику» свог родног тла и тамо далеко, у висијама Платонова «наднебесног места» или «блаженог жилишта» како би он сам рекао, улето у раскриљено оро грандиозних самотника овога света. Самотника као мученика и радосника, ратника и мирника, великих глагољника и још већих молчалника уједно. У том Елеузису духа, у великој тишини мистичног сусрета Лепоте, Добра и И-

стине, с ове и с оне стране свих сумњи и пролаза, његов је лик добијао неземаљске црте, — она у свих великих и највећих генија до истоветности сродна линеамента која красе и увенчавају победнике живота и смрти. Над стаменом «физику» народности извијао се обелиск његове метафизике, која га је, облицима и садржинама својим, спајала са најређим изабраницима «јудоли плачевне» (Његош).

*

Као сви челници великих сазнања, архонти философске спекулације и откровитељи истине и Његош је почео своја «возрења» и «созерцања» са дивљењем. Дивљењем као чуђењем. Прва кључања овога дивљења у знамену су мистичко-естетског момента. У Његошевем делу, од почетка до краја, протиње се слој големих експламација зјело удивљеног срца. Ројеви усклика, артикулисани узбуђеном маштом једног ретког лепотовидца, маштом која је бићем својим изискрала из саме магике света, роје се отприлике исто онако како се роје светови његовог Оца свемирске поезије, Бога. Баснословним откровењима лепоте света одговара Његош импресионизмом естетског баснословља. Његош доживљује свет доиста далеко од сваког натурализма, у чисто песничкој тавмазији, — усхићењу коме у нас равна нема. Тај преутанчани естетикон, са премисама паганске раздраганости, сав је у блистању новопробуђених, као зора младих кликтаја који као ритмом правилно занијаног звона извајају первазе за целу велику поему Цетињскога Пустинјака.

Но то је само «теза»
Долази «антитеза»
Већ је, наиме, дивљење, дивљење као чуђење, почетак тајновиђења и тајночења. Никад велики духови не остају при голој адмирацији. Севања и титрања лепоте доживљује Његош, врло брзо и одлучно, ако не као привид, а оно као појаву, као феномен бића. Ближе речено: Свемирско биће, космичка панорама овијена је танким и прозирним плаштом симбола. У космичке позорнице раскошна је гарде-

пота је само једна манифестанта Истине, чудна, хераклитовска «премена», чак и функција Суштине. Зато фазу «мечтанија» замењује умовање, адмирацију смењује когитација, песника — филозоф. Сазнајни потхвати и обухвати наилазе одмах, иза колико невинне толике варљиве, колико дивне толико прелесне драперије лепота, нешто тврдо, упорно, затворено, скривено. Његош се сусреће са тајном, са мистеријом живота. Можда нема у свету духова у којих је сусрет са универзалном мистеријом бића толико озбиљан, тежак и потресан као у Његоша. Тајанственост бића доживљује он у њеној космичкој урбанистици, — доживљује као судбину, судњеданост, апокалипсис, пеленгорску ексистенцију. Да, увек је тако у димензији изворног генијалитета: иза естетикона долази — трагикон. Горостасност Његошевог генија у томе је, што он, такорећи у пејзажу смртнога бола са пркосно забрављене мистериозности свебића, није ужаснуто склопио очи, већ ретким, чак изузетним духовним хероизмом дао и верне описе и синтетичне формулације своје — мистериософије. Друкше речено: он је имао смелости да сазна и призна ужасну апоретику бића. Његош је правилно схватио свету дужност филозофа: он, филозоф, има јесно, управо што јасније да размеђи знано од незаног, сазнајно од несазнајнога, или, говорено језиком модерне гносеологије, интелибилно од трансинтелибилног. Отуда у Његошевем делу поред првога други слој: поред циклуса песничког циклус мислилачки.

Но то је само «антитеза»
Долази «синтеза».

Горак је хлеб мислиоца. Филозофија је мука духу. Велики мислиоци су по правилу великомученици. Остаје се вечито при питањима која никад нису — «питања». Нису храна духу. Пошто је испио песничку «чашу меда» Његош — мислилац искапио је и «чашу жучи». Са тим, међутим, његов духовни роман није окончан. Рекли смо већ да је Његошева генијалност сложена. У драмату песничтва уплетен је драмат мислилаштва, а у оба ова — у овај «дуоа-

драм» (Франц Баадер) — уплиће се и драмат верништва Његошевог. Свет је леп, несумњиво. Ко је као Његош опевао светлепоту васељене? Свет је тајанствен, несумњиво. Ко је, скрушен до убожаштва, ока устрашенога и разрогаченога, са толико космичке туге и ексистенцијалне усплахирености као Његош завирио у очи Сфинге? Но свет је и божанствен. Као што се иза прозирних и замамних превеза лепоте крије сумрачан и opak лик тајне, чије је «јавје од сна смућеније», тако се иза смушенога феномена («јавја») тајности скрива права и прва суштина — прасуштина. Његош је на свој начин платонист: Космос Његош, свет примарне стварности, «царство светлости» како сам он вели, царство које је поникло из «ума Творца сјајног, беспределног», скривено постоји. Његошу је и сјајност Бога и божанскога света скрива «многоструким покривалом». Дакле: и Мундус и Деус Абскондитус! То покривало ваља — открити. Не може се то ни песничким ни философским органом сазнања постићи. Слично се, према древној мудрости, само сличним сазнаје. Свет интелибилни, свет божанствени, открива се само ономе што је божанско у човеку. Открива се тај свет духовном виду. Тај духовни вид, у религиозну интуицију назива Његош, попут мистика Бемеа, «искром божанственом». Она је Лумен интернум, «унутрашња светлост», која озарава и прозарава све тајне света. Зато после прве и друге визије света, поетске и философске, имамо у Његоша трећу визију: визију религиозно-филозофску, визију богословску. У овој визији мења се радикално лик бића. Биће постаје ојашњено и осмишљено. Сви парадокси и све апорије, сви дуализми и песимизми, сви крстови, раскршћа и беспућа налазе своја радосна разрешења. Његош се са собом и светом мири у — Богу. Две чаше тек се «смешане најрадије пију». Његош постаје слеп за царство појава и при вида, али окат за — «ствар по себи». Постаје видовит на оригинаран начин. Постаје — игуман Стефан, оличење еванђелске радости и блаженства:

«Срећан ли си, игумане Стефане,
Како те је Бог весела дао!»

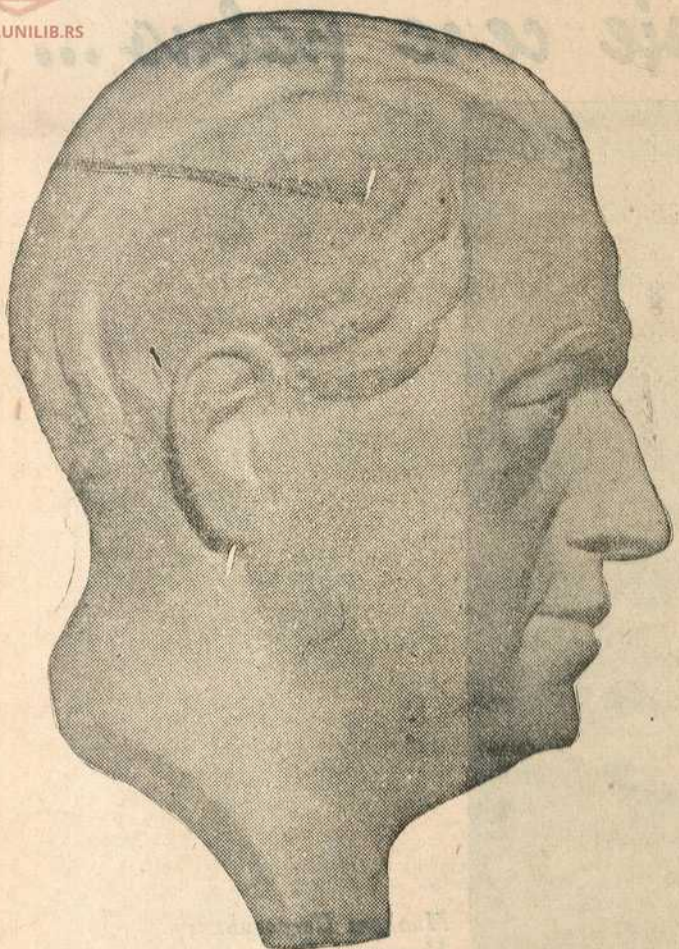
Та блажена визија света и игуманостефанска ускршња радост трећи су и завршни слој у Његошевем стваралаштву. Купола његовог диалектичког доживљаја света.

*

Сложен је Његошев геније, врло сложен. У најмогућнијем скраћењу приказана су овде три вида, или три основне категорије тога генијалитета. Њима одговара и тросложна структура ъегошевског света. То је, нема сумње, један посебни свет, свет како се открио самониклом генијалитету тропрестолном принцу нашег песничтва, мислилаштва и верништва. Свет оригиналан, посебан, аутохтон. Тако и толико самосвојан да се и на њега, са извесном варијантом, може применити Искилова теорија о «околном свету» (Умвелт-у), или чак филозофема Лудвига Клагеса о свету као «карактеру значења» (Бедојунгскарактер). Простије речено: то је само ъегошевски свет, свет-монада, дивни кров над главом једнога страдалника и још већег радосника. Па ипак је тај свет, мада као бисер излучен из једне космичким болом опхрване школке, свет близак и нашем народу и највећим претставницима духовне васељене. Па ипак је тај свет тако близак објективном свету и — Богу самоме. Он је народски и наднародски, и земаљски и надземаљски, и физички и метафизички не може бити више. Он, тај драматични, трагични и најзад спасенски свет, припада духовном бићу народа, богатом страдањем и боговским потенцијалом. Као што припада оном малом колу изабраних самотника. Самотника као мученика и радосника, ратника и мирника, великих глагољника и још већих молчалника. Још је тај свет усличен, колико је могуће, и идеји и стварности једнога истинитога света, о коме јасна сазнања има само — Бог...

Има генија од једног струка. Његошева је геније дијалектички усложен. Такав је и његов духовни космос, оличење свих ъегових немира и смираја до у игуманостефанско блаженство.

ПЕСНИК РАДА И СТВАРАЊА

ПОВОДОМ 50-ГОДИШЊИЦЕ КЊИЖЕВНОГ
РАДА Д-РА СВЕТИСЛАВА СТЕФАНОВИЋА

од д-ра Р. Ђисаловића,
доцента Универзитета

Др Светислав
Стефановић

Рад вајара
Д. Ристића

ВЕЋ ЈЕ више пута истакнута давнашња потреба корените ревизије наших књижевних вредности. Иако је прошло скоро три деценије од Скерлићеве смрти, ми још немамо једну нову историју српске књижевности, израђену по модернијим схватањима и савременијим мерилима. Познато је да је Скерлић био пре свега политички и социјални идеолог због чега је о књижевницима и књижевним делима расправљао и судио онако како је одговарало његовим једностраним и искључивим политичким и социјалним сватањима. По себи се разумје, Скерлић при томе није водио довољно рачуна о чисто естетичким особинама појединих писаца.

Заиста је чудновата појава да су се многи Скерлићев судови одржали и до данас. Међутим, нарочито је необјашњиво да су се најдуже одржали баш они Скерлићев судови који су — по скоро једнодушном мишљењу свих наших објективних савремених критичара — из основе нетачни и погрешни.

Овом приликом хтели бисмо да укажемо још на једну жртву Скерлићеве критике, на случај др. Светислава Стефановића, једнога од наших најзначајнијих модерних песника, о коме је Скерлић у више махова писао тенденциозно и неправедно, са очигвидном намером да површно и брзо пређе преко многобројних високих одлика његове поезије, да би се зато што дуже задржао на хиперкритичком анализирању и филистарском преувеличавању његових тобожњих мана и недостатака. Скерлић је тврдио како је Стефановић далеко више окретан версификатор него рођени песник и да је његова поезија више плод богате лектире и књижевне културе него израз песничке инспирације и стваралачког талента. Скерлићев суд о Стефановићу прихватили су, без довољног критицизма, многи Скерлићев ученици, следбеници и једномишљеници, који су тај суд толико понављали и често истицали, да је најзад и један знатан део наших широких читалачких слојева поверовао у тачност таквог суда.

Прослава педесетогодишњице књижевног рада д-р Свет. Стефановића омогућиће да се свестраније проучи и правичније оцени целокупна стваралачка делатност овог плодног, разноврсног и значајног писца и да се већ једном приступи темељитој ревизији Скерлићевог нетачног суда, како би се утврдило право место које припада Стефановићу у историји српске књижевности.

Овом приликом задржаћемо се само на једном делу Стефановићеве поезије, и то на његовој родољубивој и социјалној поезији.

Први модерни српски лиричар, који је почео писати родољубиве песме у новом духу, без патетике и театралности наших романтичара, био је Свет. Стефановић. У своме снажном и значајном циклусу *Враћање земљи*, Стефановић је дао прве родољубиве песме модерне српске лирике и унео нове тонове, нова осећања, нове мисли и нове изразе у српску поезију. У крешто надахнутој и мушки изреченој песми *Везе тела*, Стефановић се, као блудни син, из далеке тужине, враћа родној грудни и пева химну сељачком плугу:

*Ори, плуже, ори! Дубоко запарај
У ту масну земљу богатих плодова!
И преврни прахом мојих прадедова,
Ори, плуже, ори, дубоко запарај!*

Као стари, класични Антеј, песник добија нове снаге при сваком додиру земље и он, у карактеристичној и садржаној песми *Земљо мати*, изражава своју љубав према земљи:

*Волим твоја брда,
Брига твојих боре,
И твоје долине,
У којима кад плине
Сунце, оне се чине
Ко осмејци радости твоје.*

Идеју смене нараштаја, коју је Јован Јовановић-Змај изразио у својој поеми *Светли гробови*, евоцирао је Стефановић у не мањо успелој, али модернијој и савременијој песми *Пролеће*, у којој је филозофски и песнички евоцирао непрекинути континуитет „од праотачког до најмлађег гроба“, спајајући прошлост са садашњошћу, али имајући истовремено пред својим духовним очима визију будућности:

*И осећам кроз мене како бије
Дах тајни оних, што ће за мном стићи,
Будућност даљна што још брижно крије.
У пулошку се то буде цветићи.*

Ове цитиране, и још многе, песме из разних Стефановићевих збирки, речит су доказ песниковог интуитивног осећања присне повезаности душе и тела, човека и жене, родне земље и завичајног неба, живота и смрти, дечјих колевки и праотачких гробова. Као код немачког песника Шилера, у његовој поеми *Звоно*, тако се и у Стефановићеве поезији све слива у једно: у једну психолошку це-

лину у једно душевно биће, у један поглед на живот и свет. Трансцендентални оптимизам Стефановићеве поезије ипак нема космополитски карактер. У крајњој линији све се слива у родну земљу, у завичај, у отаџбину. И последња његова песма биће родољубива.

У песмама: *Понос крви*, *Глас земље*, *Земљо мати*, *Синови сунца*, *Дођи вихоре*, *Пролеће*, *Обновљење*, *Пред крај лета* — да наведемо само оне најзначајније — све се слива у једно: у отаџбину, у завичај, у земљу.

Насупрот већини песника из своје генерације, огрезалих у скептицизму и пессимизму, навикнутих да гледају на живот и свет кроз црне наочари, Стефановић, иако је и сам у младости био пессимиста, прегорео је све своје младићске сумње и слабости, очеличео је своју душу патњама и страдањима, прокинуо је у суштину и смисао нашег овоземаљког пребивања и открио стару, класичну истину да се вредност живота састоји у раду и стварању. Стефановићеве *Сонети страдања* инспирисани су нашом албанском Голготом, док су његови *Херојски ритмови* поезија наше националне револуције. *Песма орла у лету*, *Песма висова*, *Песма црног витева*, *Песма утехе* и *Песма клетве* представљају Вјерују наше националне будућности и нашег националног Васкрса. Као да су данас написане, ове снажне и мушке исповести и обрачуни са самим собом, са горким сазнањем фатума наше историје и са чврстом решеношћу да треба поћи новим путевима, треба да уђу у све наше читанке и антологије, да уђу у неписани програм наше националне обнове и нашег моралног препорода, те да постану део нас самих. Истински пацифиста, али одлучни противник капиталистичког поретка и плутократске владавине, Стефановић пева *Песму клетве*:

*Убице живота који нисте дали,
отимачи блага која текли нисте,
рушитеља срећа које градили нисте,
рушитељи олтара које дизали нисте,
уништачи права која даровали нисте,
газитељи слобода које ни дали ни имали нисте...*

У истој песми, једној од најснажнијих социјалних песама, написаних до сада на нашем језику, песник баца проклетство и на проповеднике материјалистичког схватања живота и света. У тој борби на живот и смрт, између Духа и Материје, песник верује у победу Духа, који је увек јачи и издржљивији од материје.

Смисао живота и вредност нашег овоземаљког пребивања види у раду, у стварању, али не за себе него за нацију, за заједницу, за вечне човечанске идеале. Треба се жртвовати за целину. Треба сагоревати на општем послу. Тре-

ИСТРАЈАТИ

У ВИХРУ И БУРИ НЕСЛОМЉЕН БОР,
РОДЕ, ИСТРАЈ И СТОЈ
ЗОВЕ ТЕ ВЕКОВА МОЋНИХ ХОР:
ТИ БУДИ ПРАВ И СВОЈ!

СТРЕСИ, ОДБАЦИ НАНОС ТУЂ,
ИСТОКА МУТНИ ЗРАК
И ТРУЛОГ ЗАПАДА МЕМЛУ И БУЂ,
НА СВОМЕ БУДИ ЈАКИ

НОВОГА ДОБА ВЕСНИКЕ ЧУЈ,
БУДУЋИХ ЗОРА ЗОВ,
НА КУЛТУ РАДА И ЖРТВЕ КУЈ
ЧОВЕКА НОВИ КОВИ

И ВИХРОМ И БУРОМ НЕСЛОМЉЕН БОР,
РОДЕ, ИСТРАЈ И СТОЈ,
КЛИЧЕ ТИ ВЕКОВА МОЋНИХ ЗБОР:
ТИ БУДИ ПРАВ И СВОЈ!

ба несобично стварати све нове и нове тековине, које ће да унапреде европску културу и хришћанску цивилизацију. Верујући дубоко и непоколебљиво у значај и вредност рада, Стефановић је испевао једну од својих најлепших песама, песму *Руке*, химну раду и стварању:

*Руке рада, о вечно вредне руке,
безбројне, слабе и јаке,
творачке и херојске и ропске,
све спојене ко на молитву једну општу,
у једној химни рада,
једном благослову вечитог остварења,
изнад свршеног дела,
једној завери вечитих прегнућа,
од копања мина за рушење свих руина
до зидања вавилонских кула!*

*Све што дижете, о вечито радне руке,
дижете у вис, ма за стопу ближе небу;
све што остављате остаје ко траг од нас,
и кад вас више није, дело још стоји
и траје,
и давно мртве, иструледе руке
живе и трају и пулсом нашег живота бију,
о руке рада, о вечно вредне руке!*

Можда ни једна Стефановићева песма није актуелнија и значајнија за нас, у садашње време, када је потребно на свима пољима да се подиже и изграђује, од горе наведене химне раду и стварању.

Наш песник верује чврсто и непоколебљиво у тај препород, са неизмерним жаром своје песничке душе, у свом узвишеном *Псалму утехе* и пева:

*Теши се, народе мој!
У патњи и страдању свом
преш'о си тежи пут
од Калварије божијег сина!
Теши се, душо моја,
јер већи твој је бол
за тисуће година туге и старања
Голготског мученика!*

Поздрављајући овим кратким чланком педесетогодишњицу песничког стварања д-р Светислава Стефановића, желели бисмо да наш велики песник дочека Васкрс своје љубљене српске нације, којој је певао од своје најраније младости, кроз своје зреле године, а којој пева и данас, у својој ведрој и свежој зрелости,

КРАЉ МИЛАН

и

краљица Наталија

од Милана Стојимировића-Јовановића,
управника Државне архиве

У РАЗНИМ временима и под разним углом, Краљ Милан је различито изгледао људима који су га оцењивали. Необично нападан од једних, необично уздизан од других, он ни до данас није добио свога биографа. И његови пријатељи и његови непријатељи су, међутим, сложни у једној ствари: да је био веома даровит човек и да ће историчари имати доста труда око објашњења његове личности.

Остаје се под утиском да је његов политички и лични слом углавном дошао због његових размирица у браку. Он и Наталија су се узајамно помилли, док нису сломили једно друго да су могли изоставити ту борбу међу собом, њих не би, појединачно узете, могао да сломи скоро нико. Али, Милан није био лак човек, нити је Наталија имала згодан карактер. Уз то она је на сваки начин волела власт. Отуда је њихов брачни спор био појачаван њиховом политичком борбом, као што су га сенчиле и неке интриге краљевих и краљичиних рођака: Наталија је Милану пребацивала раскашну мајку, он је њој уписивао у грех деду касапина из Одесе. Из свих тих разлога њихова је узајамна мржња била заиста беспримерна. Као што се зна, Краљица Наталија је издала и неколико књига против Краља Милана...

Миланово и Наталијино неслагање је било у толико чудније што су они били веома блиски рођаци: Наталијин отац, Јован Кешко, био је рођени брат од тете Миланове матере, Марије Катарци, пошто су Јованова мати Наталија и Маријина мати Есмералда биле рођене сестре (кћери румунског племића који се звао Ђорђе Балш)... Уместо да ово блиско сродство допринесе сложи Милана и Наталије, оно је, изгледа само допринело да се око њиховог брака нагомилују старе породичне сплетке, а та блиска крвна веза није обезбедила ни физичка преимућства њиховом сину, Александру Обреновићу.¹⁾

У Државној архиви се чува једно писмо Краља Милана, писано у хотелу Швајцархоф, у Луцерну 8 августа. Година није назначена, али се даје узети да је из 1894, јер на то упућују места у самоме тексту.

Писмо је пуно логике, али је пуно и нервозе, што се, уосталом, види не само по тону, него и по рукопису. Оно је карактеристично и за Миланове политичке погледе и за његову психологију: екс-Краљ је нестрпљив да се врати у Србију и да се баца на неки државни посао — како би заборавио на себе и свој spleen, али би хтео да га син и странке позову. Важнија места из тога писма гласе:

...»Како могу мој уплив и мене видети онда кад је Наталија тамо. Та бар је то сувише јасно и познато, и кад би моја воља или мој савет играо ма какву улогу ваљда би га употребио онајпре против оног што ме највише боли и тишти, њенога присуства.

Уосталом то није код мене само питање лично но већ и као отац и као Србин сматрам њено присуство као узрок свег зла. Она је мени ужасно штетила и ако сам се од ње бранио: она ће још више штетити Краљу, који се од ње не брани. Данас је незадовољство против ње: Она ће се једнога дана извући али ће незадовољство бити против Краља, који поред многога то не заслужује. Његове све погрешке нису друго до последице њенога бављења. Кад ја то кажем то има толико вредности колико може имати реч увређеног мужа. Прави патриотизам би захтевао бацити на страну партијска питања; уосталом све су партије доказале да су немоћне за плодан рад, јер ако би и биле не даду им реп њихов и опозиција осталих гладних странака на сокаку. Србија се троши у ситишним борбама онда када око ње на Криту, у (нечитко) букти пламен. И Бугари, и Грци, и Црногорци сви су паметнији од свију наших правка и државника, и имају једну мисао водилу па ма ко био на влади. Сутра у Србији да дођу на владу или либерали или радикали или други напредњаци неће бити боље јер ће првенствено се решавати партијска питања а за тим уставно на тапет изнети. И тиме неће бити ништа решено.

Србија не потребује данас ни решавање уставних питања ни партијских зајевница. Она пре свега потребује партијско примирје ако није потпун мир могућ, у коме би све партије са својим умеренијим, мирнијим, тишијим елементима учествовале у раду du nettoyage des écuries d' Augias, озбиљног финансијског и економског рада и поправки спољних одношаја. Све је друго illusoire, машта, а ја лично имам толико поноса свога имена да не би хтео у другом ма каквом раду учествовати. Докле будемо резоновали о параграфима устава, о врлинама Новаковића, Пашића, Ристића, Герашанина, Авакумовића или о њиховим манама, дотле ће (нечитко) ...или ћемо терати једну жалову политику која ће нас коштати у готову 25 милиона годишње. Тако нико не мисли у Србији, тако мисле мало људи бар, тако мислим ја.

Имам ли права говорити. Не! Може ми се пребацивати да сам требао да останем на својем месту, и ако се заборавља да нисам ништа друго учинио до оно што је желео народ Српски. Могу ли јавно говорити! Још мање. Та зар није на престолу мој сопствени син. Та зар природа, осећаји љубави ми не забрањују учинити ма шта што би била нова тешкоћа за њега. Ја им имам сувише срца или сувише осећања дужности те да га правим одговорним за оно што није ни његова слабост. Окружен Наталијом, опсађен par les Simonović, Draga Machine, Jonjević, Zonkić, Simić, Orechković, он данас не даје себи рачуна о врлолу у коме га увлаче. Али колико да је он крив толико у већој мери је Ср-

Једна
необјављена
фотографија
Краља Милана

Из приватне збирке.
М. С. — Ј.

бија. Elle a, les armes à la main, fait la révolution contre nous après son indépendance, son augmentation de territoire et sa royauté, — et en moins une part du mérite m'en revenait, et elle n'a pas bien d'armes pour manifester contre Nathalie.²⁾

Пашић, можеш му то слободно казати, за време моје владавине, писао је читаве књиге табака словенским комитетима против мене (његова оригинална писма налазе се делимично у мојим рукама) да ли се постарао да противу Наталије се служи истим оружјем. Једно пак ће ми признати да сам се противу њега кавалерски и на отворен начин борио, као што ја намесништву и радикалима признајем, а нисам их лагао и варао као Наталија. Од намесништва је византијски Ристић радикале са (нечитко) језуитом Ђајом поучио у другоме правцу и они су изгубили од своје отво-ености у самој борби. Но све то је стара повесница и песма. Али ја понављам могу... Докле је год Наталија са својим свемоћним упливом у Србији дотле ће ићи траљаво. Код ње српска историја почиње од ње. Она не зна ни за прошлост у средњем веку, ни за развитак Србије од 1815 године. Кад би имала да полаже испит из српске историје она би добила једну велику нулу. Из географије једва зна где је Македонија.

И има људи који још могу мислити да ја имам удела у ономе што се тамо збива. То је врло рђава кондуит-листа за мене. После 20 година владавине боље сам заслужио и рђава кондуита за њих, јер су врло кратковиди. Бар једно. Са свима својим манама — сваки човек има своје — бар сам у историји забележио своје име другачије но крокетима, баловима и тиме подобно. То ће у српској повесници бити заслуга проклете Јерине, којој ни мало не завидим.

Могао сам имати некада амбиције. Данас не смем је имати. Ако сам Краљу и Србији са својим саветима потребан, нека ме Краљ позове. Ја сам му слуга и поданик и морам га послушати... Ако партије мисле да могу моји савети бити корисни нека то Краљу кажу очито и јасно а не иза леђа и без обзира хоће ли се то допаст Наталији или не. У Србији мени нема места докле је год тамо она нити могу што корисно радити. Оно што ти кажем то није гнев, то је моја исповест, то је израз дубоке брига коју осећам за својим сином као отац, за Краљем као поданик, то је првенствено и најпосле очајање патриоте.

Дуго сам година нападан као да нисам довољно патриота. Одјек је ту скоро правио алузије на моје везе са суседном земљом. Да ли зна та langue exacte de mes engagements que non seulement je ne nie pas mais dont je suis fier докле сам био на престолу.³⁾ И ако за шта сам заслужио од српског народа благодарност, тврдим да за то. Кад једног дана буде сазнао истину требао би да ми подигне споменик, био ја жив или мртав.

Али се друкче историја пише кад је Наталија инспирира и пише, још се жалосније она прави кад је данас она прави.

Таковску тековину, Михаилов рад, Миланове трудове и огромне напоре свијух генерација Српских од почетка овог века па до данас она упропаштајује морално, политички, економски.

Државно банкротство и страну контролу она вам је довела: јесте, али када је Вукашинов зајам био пред скупштином онда се говорило јавно да има Краљ Милан три милиона интереса у томе (па где су?) и онда је дошао доцније гори и срамотнији.

Јадници! Ја сам требао у Паризу само да дунем па да од тога и не буде трага ни короа. Нисам учинио јер над мојим личним рачунима и зајевницама има Краљ и Србија па је и та срамота гора била од тоталног банкротства. Али и до тога ће се доћи економском политиком, која се сада лудо, безобзирно води. И зар когод мисли да то могао сам ја из Париза одобрити.

Кнез Милош је свињама трговао по Добрињу и бар он је у тој народној и породичној демократској прошлости нашао поуке. Та ја бар не тврдим да проиходим из Јупитеровог колена као Наталија Кешкова! а за хералдику нисам никад осећао особиту способност нити сам дао себи труда да је изучавам.

Учио сам се и васпитао у средини вашој, вас Срба, добар или рђав, производ сам ваш, може бити са ширим погледима од лене масе, а то је последица првог васпитања у Француској.⁴⁾ Па ипак нисмо се разумели народ и ја. Је ли то несрећа или срећа за Србију била то ће будућност тек доказати. Али за данас моја је улога трасирана законима Бога и природе. Ја могу само у толико служити у колико буде хтео Краљ. То захтева монархијски принцип. Voilà franchement et longuement Jeule me pensée.⁵⁾

Ово писмо носи у себи врло много личног Милановог говорног стила, јер је без поправака са којима су до нас допрли други његови састави и говори. Утолико је његова драж већа, јер овде мисао није заоденута у туђе рухо, него избија у првобитном облику, енергична и јетка. Значајно по себи као целина, — пошто је непосредно сведочанство Краљ-Миланових расположења. Ово је писмо важно и по томе што спомиње и Драгу Машин. Кад се узме да је писмо писано 1894, значи да је она већ тада била особа са чијим се историским присуством терба да рачуна.

¹⁾ Претпоставља се да Митрополит Михаило није знао за ту брачну сметњу блиске крви, када је 5 октобра 1875 благословио брак Милана и Наталије — он који је иначе правио толико питања за брак кнеза Михаила и његове сестричице Катарине Константиновић, — а по свему изгледа да за то сродство није знао ни Јован Ристић. По свему судећи, Миланова мати Марија хтела је да ожени сина својом братаницом и њена је комбинација успела.

²⁾ Она (Србија) са оружјем у руци, устаје против свога ослободиоца, она то чини против мене после неколико година, пошто је добила независност, увећану територију и била проглашена за краљевину — ствари у којима и ја имам део заслуге, а она (Србија) нема оружја да га управу против Наталије.

³⁾ То јест да ли Одјек зна тачну садржину Тајне конвенције чије обавезе Краљ Милан не само не пориче, него је чак и горд на садржину тога акта, склопљеног док је он био на престолу.

⁴⁾ О Милановом васпитању в. мемоаре Јов. Драгашевића.

⁵⁾ Ево, сасвим отворено и надугачко, то је сва моја мисао.

WWW.UNILIBRS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СРПСКА СРЕДЊЕВЕКОВНА

НОШЊА

од Ђорђа Мано-Зисна,
кустоса Музеја Кнеза Павла

Илустровао Здравко Секулић

ОНА ЧИНИ значајно поглавље наше културне историје. У оделу, моди једнога доба, има увек много израза и карактеристике. У ношњи наслућујемо много скривених тежњи, нагона, идеала. У њој видимо струје, утицаје, везе разних средина, сву компликовану ћуд и душу човека на путу вечности — пројцирану на материји којом себе хоће да уздигне, идеализује.

Писмени извори су доста шкрти у подробнијем опису одела и код наших биографа и Византинаца. Они помињу само раскошна одела и да су наше жене из највиших кругова вредно везле на скупоченим тканинама. Када будемо поставили себи задатак израдне корпуса наше средњевековне ношње, поред неколико случајно сачуваних остатака (као што је Лазарева хаљина, појас Севастократора Бранка у Ермитажу, накит чуван у Музеју Кнеза Павла), главни материјел даће нам само портрети на фрескама наших задужбина. Некима је суђено било да виде само визију раскошног одела краљице Теодоре када су јој отворили гроб у Бањској. Под утицајем ваздуха одело се претворило у прах и пепео и остало је само диван златан прстен њен који се чува у Музеју Кнеза Павла. И у Студеници су наишли на гроб једног Немањића, чије се одело такође распало.

Иако се већ први Немањићи везују у ношњи за Византију, било је увек и западног утицаја. Одећа у Јеванђељу Мирослава Хумског имају у себи претежно западњачког елемента. Златан запон кнеза Петра Хумског рађен је 1225 у чисто романском стилу.

Први Немањићи до Уроша I имају круне у облику венца, диадеме над челом. Али у оделу је већ претежан византиски утицај. Дугачке и комотне хламиде причвршћене аграфом на десном рамену, или спуштене на груди. На свечаним, тежим материјама појављује се златом везени кругови са двоглавим орловима. Већ и на ктиторској фресци Петрове цркве у Бијелом Пољу. Док је Владислав у Милешеву носио лаку и дугу хламиду, причвршћену аграфом на рамену са голим вратом, Радослав и Стеван Првовенчани имају већ византиски златом везени брукатни плашт са добро закопчањим вратом. И њихове круне су византиске: затворене, лоптастог облика, са бисерима и драгим камењем украшеним пандантифима крај увета. Већ код Владислава у старијим годинама запажа се лорос над рукама и појас изнад плашта. Урош се појављује у Сопоћанима у пуном византиском орнату, заједно са својим сином Драгутином, а краљица Јелена са младим Милутином. Тежак брукат и пурпур украшени су драгим камењем и бисером. Плашт се закопчава под грлом, али оставља слободно руке у према крају суженим рукавима. Над грудима и раменима пришивен је нарамник, али врат је слободан. У слици оплакивања Анине смрти деца су приказана у домаћој хаљини без тежих огртача и круна на глави. Јеленина круна није калотастог облика: иако затворена, конична је, шира на више. Косе су потсечене до врата. Раније су биле краће, до увета. Касније под Милутином и Душаном оне падају у витицама на рамена, док се од Лазара до Бранковића поново скраћују. Деца су приказана у домаћој туници са узаним дугим рукавима. Она се затвара горе спреда, — испод врата. Узани пластрон на том месту пун је бисера. Кожни појас је узан. Код мушкараца нема више копче. XIII век воли контрасте тежих и лакших материја. Руке и врат су слободни. XVI век потпуно окује и стилизује, али и одуховљава фигуру.

Код Милутина и Симониде у Грачаници лорос и појас изнад плашта опточени су бисерјем и драгим камењем. Одећа су од све теже материје и тамније боје, све закопчанија. Симонидин врат угушен је скоро бисерним оковратником. У блиставом оквиру круне, огромних обода, и тешког орната — постају необичан контраст фини женски лик, нежне ручице.

Постепено се иде у барок, чији су најизразитије преставнице жена и кћери жупана Брајана у Карану. Капа конична на глави, горе проширена, постаје виша, а са ње пада танак вео. Већ код Ливерине у Леснову коса је покривена танким велом. Сада и око врата од ушију до ушију огромних обода затегнута је чипкаста материја. Раскошно орнаментисана хаљина и тежак плашт нису у складу са лако ваздушастом лебдећом кулом. Поред много гордости и претенциозности, иза строге закопчаности појављује се и кокетерија. Деспотица Ливерина у Леснову смело деколтује опет свој лепо витки вратић, њена круна добија облик витке вазе. И љелике обоце делују у оваквом ансамблу деликатније.

За Душана наглашен је већ крој уза струк. Деспот Оливер даје најелегантнији облик овој моди одела које се закопчава спреда редом дугмади. Појављује се капут са Запада. Врат се ослобађа стеге. Све је практичније и срачунато на ефекат витке линије и елеганције. Одећа до појаса припијено је уз тело, а доле се проширује. Груди и рамена украшена су срмом и златом, филигранским украсима и токама. Има у том декору и доста оријенталног елемента. У Павлици Мусићи имају овакво уза струк скројени капут само до испод колена. Чакшире су припијене уз листове ногу.

Уместо филигранна преовлађује живи дезен. Ти дезени на свили налазе се и на Лазаревој хаљини. У Псачи налазимо костиме чије изданке видимо у црногорској народној ношњи. У Каленићу Богдан има чепкенли рукаве.

Жене у Псачи носе јелече слично нашим Шумадинкама. Оне задржавају још само мале витке крунице са лаким велом, који пада на леђа. Минђуше постају лаке, viseће. Деколте обухвата делић груди и рамена. То је доба које се инспирише донекле духом западне ренесансе. Али тешки дани приближују наш свет опет стези и закопчању.

сти. Милица се враћа већ повезивању и забрађивању.

Под Деспотом Стефаном овлада архаизам Византије. Хаљине скопчане испод грла, једва имају прорезе за рукаве. Плашт се претвара у капут сличан кафтану. Филигранске шаре пренатрпавају поново одела. Све тековине средњевековне ношње искоришћују се префињеним укусом. На Есфигменској повељи породица Ђорђа Бранковића показује до које мекоте, декоративности и нежности доспева наша средњевековна ношња.

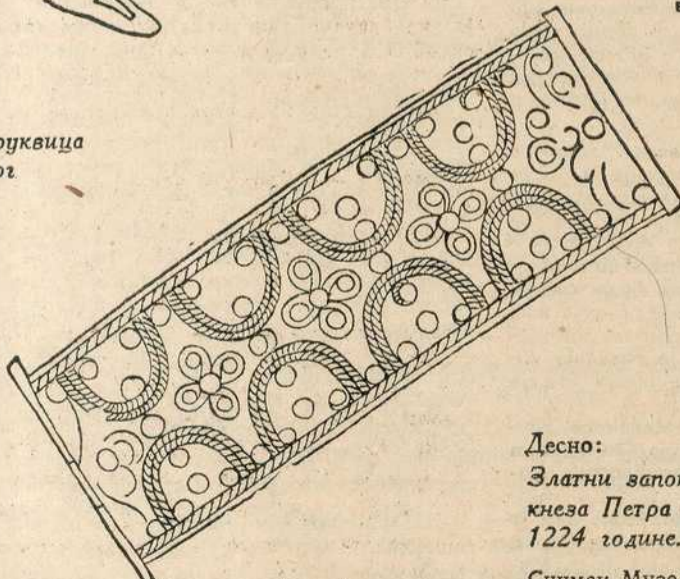
Обућу кроз цео средњи век једна виде-смо од дугачког одела. До XIII века уз припијене чакшире дугачке меке чизме црвене и жуте боје. Касније ципеле су све шљести-јег кроја. Код Ђорђа Бранковића на прстима навише поврнуте. Нигде потпетица.

У Студеници претстављен је Ђорђе Кра-товац у XVI веку у народној ношњи, са дугачком црвеном антеријом узаних рукава; над њим дугачки химатион без рукава који се испод грла закопчава; рукави слободно висе. На глави висока шубара, на ногама жуте чизме. У Кучевишту, споља на јужној апсиди, претстављен је таквом шубаром и неки влашки војвода Влад. Шубара је по свој прилици дачки — влашки утицај. У XVI—XVII веку јаке су српско-румунске везе и то много што шта објашњава.

Нама су познати костими наших световних и црквених великана у средњем веку. Али народна ношња осталих друштвених слојева остала је углавном загонетка. Да ли су кече носили наши сељаци, да ли су имали сем кожуха, пртених кошуља и нагавица и другог одела, — како их приказују фреске и минијатуре, — то је поглавље за себе.

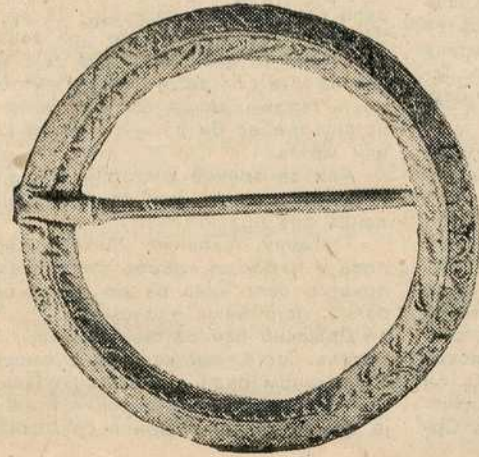

Сребрна наруквица из Марковог града (14 век)

Десно: Златни запон кнеза Петра из 1224 године.

Снимак Музеја Кнеза Павла

УСКРС У СТАРОМ БЕОГРАДУ

од Николе Трајковића
Илустровао К. Направник

УСКРС 1843 године у Београду!

Јутро је тек свануло. Свеж пролећни дан. Сунце грануло иза Екмаклука и својим још нешто хладним, али јако светлим, готово руменим зрацима купа тесне и криве улице Београда са белим кућама, често ниским, старинским, али и на »бој«, са широким настрешницама, високим крововима, разноликим оџацима и оџаклијама. Скоро сви прозори имају дрвене и шарене »мушебаке«. Многи су већ отворени, одаје се проветравају, јер у кућама, нарочито у оним хришћанским, припрема се за велики празник Христовога воскресенија и за дочек гостију који ће ускоро почети да долазе на честитање. Жене трче по кућама, докситима и двориштима, још не густо озеленелим, али се ту и тамо већ расцветали багрем, јоргован и друго рано цвеће, јер ове године нешто доцкан пада Ускрс. Клепећу дрвене нануле и папуче; чују се довикивања, гласови, као и песма петлова и гукање голубова који су се некада нарочито много гајили у Београду. Зар Београд није у то време био град птица и цвећа? Много више но данас.

Улице су пуне. Чаршија је затворена, и тога дана и сутрадан неће оживљавати, нити ће се многобројни ћепенци подизати, јер је голем празник. Тек ће нешто живље бити у турском крају чаршије. Али и Ерлије (Турци трговци и занатлије) тих дана радиће некако мање, так реда ради, али без воље, кад њихови суседи Хришћани: Срби, Грци, Цинцари и Јермени не раде и не пазаре. Уместо лупе чекића чуће се и у турском крају ситно куцање у босанску шаркију, негде у дну авлије, иза мутвака и радионица...

Дакле, чим је свануло сунце, изгрејала цела блистава погача, куће су се почеле будити из сна. Чуло се отварање врата и капака на прозорима. Излази се у баште, према цвећу, и ту се умива водом, пљуска, као на Ђурђевдан. Затим се брише чистим пешкирима, облачи нова преобука. Обичај је да се увек ново рубље узме на Божић и Ускрс. Чим су се сви обукли и дотерали, долази женска чељад и обострано се честита празник, а старији љубе у руку.

Црвена, варзилем обојена јаја домаћица нуди мужу и старим родитељима, иначе сеја брату, и то обично млађа старијем, затим се сви куцају уз смех и задиривање. Усто настаје доручак, тога дана нарочито обилан, јер се последњих дана доста напустило и зажелело мрсних, тешких јела! Разуме се, ни чашица ракије није изостала старијима пре доручка. Кувана јаја и пржена јагњећа цигерица редован су доручак на Ускрс.

Убрзо улице оживљују, али само мушкарцима и тек неким старијим забраћеним женама. Иду у цркве на велику литургију. Сви свечано одевени у живописну ношњу, одећа живих боја, плавих, црвених, алевих; са новим фесовима, накривљеним мало због тешких и густих кићанки. Многи носе бројанице и кад се поздрављају и честитају један другом празник, оне звонко звецкају. Ципеле и јеменије, плитке и меке, црне или црвене, шкрипе празнички, док тромболос за појасом и дуге кићанке од доколеница куцкају по такту свечана корака. А сви, и старо и младо, иду некако достојанственим кораком и озбиљна лика, док у руци носе белу мараму, струк босиљка и воштану свећу која има да се запали у цркви.

Нарочито су пуне света улице које воде ка Саборној цркви. Нова и тек довршена, недавно освећена, црква блиста са својим витим торњем и кровом изнад околних ниских кућа. Њена звона брује силовито и слободно, и то у душама београђана изазива многе мисли о ономе што је прошло и даје наде на будући бољи живот. Око њена високог торња лепршају се, као и данас још, бели дунавски галебови. Нарочито кад забрује звона, јато се ускомеча и облеће око високе црквене зграде.

Док су једни укућани отишли у цркву на велику литургију Воскресенија, други су остали у кући да послују. По собама се проветрава и још једном зачишћује, иако се последњих дана све рибало и тресло. Подови у собама и на доксату од суве ораховине опрани су, да се беле као слонова кост. Басамаци и доксити шкрипе некако свечано.

Доле у кујни кувају се и крчкају пуни лонци дивних сарми, капаме, ђувеча и других јела, док у дну дворишта иза куће пече се на ражњу младо јагње. А у мутвацама жуте се као смиље гомиле колача. Колико је ту све врста! Татлије, гурабије, локумићи, мафиши, па разне алве, шећерлеме, ратлуди и суџуци. Пуне бакарне тепсије и синије

И кад је свечана литургија минула и ускршње торжество завршено, грађани се враћају својим кућама. То пре подне само најближи рођаци обилазе се међусобно и честитају једни другима срећан празник. На поласку нуде се црвена јаја и »резил« је не узети их. Уподне ручак. Прво молитва »Оче наш«, па тропар »Христос воскрес из мртвих...« пева се трипут, и онда настаје дуг обед.

Поподне настаје народно весеље и младеж излази у посете и шетњу. Улице оживе од света. И Турци су некако блажи у своје опхођењу са Хришћанима. Празник је, као да веле они. Младеж, »чираци« (шегрти) и деца излазе на празна поља и тргове где се свет скупља, код Маркове цркве, где је иначе чувени ваџар о Маркову-дне, или се иде на »Ладну воду« иза дорћолских баштованџица.

Па или тамо, код Маркове цркве, испред гробља, игра коло, свирају дудуци, гајде или пискаве зурле и удара помамно у гоч, па све помешано разлеже се, док се народ у колу таласа, или у сенци витих јабланова и високих топола поред чувене чесме »Ладна вода« окупља се младеж и гледа »пеливане« (рваче) како се боре, наги до појаса, намазани уљем да им се кожа, поцрнела и глатка, сија као од абоноса. А кроз тај свет се провлачи гомила разних продаваца симита; крофни, мафиша, па алваџије, бозације, бонбонџије, а за оне који огладне бурекџије и шкембари; сви са својим саханима, тепсијама, кантама, судовима нарочита облика, данас потпуно несталим и забрављеним, а некад толико карактеристичним за улице и изглед старог Београда.

И тако лагано пада вече. У први сумрак сва се та места нагло празне. Младеж жури кући у којој већ гости и породица, ближа и даља, седе у великој одаји у кругу на миндерлудима, често и по источњачки, са савијеним коленима. Старији завијају дуван и пуше, млади стоје око врата и чекају наређења домаћина који важно разговара са гостима. Али тога дана, јединог у години осим Божића и Крсне славе, младеж се мање боји домаћина, иако се он, као и увек, чини строг, али не гледа их онако љутито као обично, већ озбиљно, па ипак благо и с осмехом. Ускрс је, као да му говори срдачан поглед испод крупних обрва.

У први мрак сви се гости разчлазе. Остају само домаћи. Седају опет у круг око софре, молитва и тропар, па опет дуг и леп обед. Док су старији већ уморени од припрема за празник и дочека гостију и разговора с њима, младеж се смешка међу собом и чека да се устане од стола и да може слободно и нашироко да препричава шта је тога дана доживела. За столом младеж није смела гласно и много да говори.

А ноћ, ускршња свежа ноћ, пада над Београдом, разастире се ведро звездано небо изнад ниских кућа, изнад којих су чешћа минарета, него црквени торњеви. Мујезинова песма слабије се чула тога сутона него других. »Празник им је«, као да и хоће дају на знање кроз своју уздржану и пригушену вечерњу молитву. И тако је илузија била већа да се у слободи прославља Христово воскресеније. А увек лепи Београд, тај чудни град на окомку стене над ушћем две велике реке, тоне лагано у сан свакидашњи; само ту и тамо, у његовим пространим баштама окупљена младеж из околних кућа, до којих се може кроз капицике допрети а да се на улици не излази, игра и пева раздрагана.

Торањ Саборне цркве плови лагано кроз ноћ, једва се назире његова силуета под звезданим небом, његови голубови заспали су давно под скровитом црквеном стрехом, баш као и паства овог храма у својим ниским кућама. Празник је прошао. Треба се припремати за радне дане који долазе...

Занатска банка А.Д.

БЕОГРАД,
Светогорска ул. бр. 1

Одобрава кредите занатлијама под повољним условима, прима улоге на штедњу и врши све остале банкарске послове.

Занатлије, који имају текући рачун код Занатске банке, могу се служити банчиним чековима и на тај начин вршити разна плаћања без употребе готовине. 263 1—1

Самостална управа државних монопола

Српска држава има искључиво права монопола: дувана, цигар-папира, жижица, упаљача и ужегача, петролеума и соли. На тај начин држава долази до прихода који у данашње време у државним финансијама претстављају најиздашније и најважније изворе прихода.

Производња дувана врши се под сталним надзором и упутствима дуванских станица: у Бајиној Башти, Житковцу, Крушевцу, Лесковцу, Љубовији, Нишу, Петровграду, Прокупљу, Рашкој, Смедереву, Ужицу, Чачку и Чоки.

Сва прерада дувана врши се једино у Фабрици дувана у Нишу. Фабрика израђује: цигарете, крижени дуван, дуван за лулу, и никотин у концентрацији 95—98%. У разблаженом раствору врло успешно овај се никотин употребљава у пољопривреди за сузбијање разних болести и штеточина. Никотин се продаје у свима монополским стовариштима у земљи. Пуштене су у продају цигаре које се израђују у Фабричком одељењу дуванске станице у Петровграду.

Продаја соли, једне од најважнијих животних намирница, врши се из државних школских стоваришта: у Кусјаку, Смедереву, Београду, Забрежју, Шапцу, Чачку, Нишу, Лапову, Панчеву и Петровграду.

На сличан начин води се монопол жижица, док се снабдевање земље петролеумом врши преко друштва «Петрол» а. д.

Поред ових послова у Државној маркарници за рачун државе израђују се менице, таксене марке и остале таксене вредности.

У име државе свима овим монополима управља Управни одбор Управе државних монопола. Иначе Управа државних монопола је самостална државна установа и стоји под надзором Министра финансија.

ВИСТАД

Ради у великим серијама плугове, дрљаче, виле и остале пољопривредне справе и алате за потребе нашег села.

Фабрике
Ваљево.
Тел. 75.

Канцеларије Београд
Краља Александра бр. 1/в.
Телефони: 24-951, 26-829

ОСНОВАНА 1882 ГОДИНЕ

Београдска задруга а.д.

БЕОГРАД

ДРУШТВЕНО СЕДИШТЕ У СОПСТВЕНОЈ ПАЛАТИ — КАРЂОРЂЕ-
ВА УЛИЦА 48 — ТЕЛЕФОНИ БРОЈ 22-340 И 22 341

КАПИТАЛ И РЕЗЕРВЕ ПРЕКО ДИН. 100,000.000

Прима улоге на штедњу по књижицама и текућим рачунима, уз каматне услове одређене од стране Дирекције за надзор над банкама.

Препоручује пословном свету, привредницима и пољопривредницима, да своје уштеђевине не држе бесплодно код себе, већ да их улажу на приплод, што ће користити не само њима, него и општим интересима народне привреде.

Нарочито се препоручује нашим заробљеницима да своје уштеђевине шаљу на улог, са потребним налозима за чување или исплате, које ће се вршити најкулантније.

ПОРЕД ГОРЊЕГ БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА ОБАВЉА СВЕ ОСТАЛЕ
БАНКАРСКЕ И ОСИГУРАВАЈУЋЕ ПОСЛОВЕ ПОД
НАЈПОВОЉНИЈИМ УСЛОВИМА

У ЦЕНТРАЛИ ЗА ХУМОР

сваког дана у 18 час. весели програм
Кн. Споменик бр. 5
Улазнице од 30—80 дин.

Стари накит и драго камење

Бесплатно стручно процењује, купује и продаје стручна радња.
ТРГОВИНА СТАРОГ НАКИТА
Краља Милана 41-а до Славије
242 1—1

„Ватрогасац“ К. Д.

ПАШИЋЕВА 7. — ТЕЛЕФОН 20-459
Пожарни апарати са хемијским средствима за гашење пожара са: ПЕНОМ,
ТЕЧНОШЋУ,
ТЕТРАХЛОРОМ
Ватрогасни материјал и прибор.
Пунимо и оправљамо пожарне апарате. 243 1—1

ЗЛАТАН НАКИТ СТАРИ И НОВИ КУПУЈЕМ:

Дијаманте крупније, брилијанте све величине, златне зубе, бурме, прстење, минђуше, брошеве, бразлетне, ланце, сатове златне, сребрне и металне само исправне и од бољих познатих марака; старо злато оштећено, излизано, поломљено и горело сваку количину, купујем сребрне есцајге и остале исправне предмете од сребра купује и највише плаћа. Бесплатно процењује и на захтев процењене вредности исплаћује одмах позната фирма

„БРИЛИЈАНТ“
власник МИЛИВОЈЕ М. МИТРОВИЋ
БЕОГРАД — ЂОРЂА ВАШИНГТОНА УЛ. БР. 6 — ТЕЛ. 28-706

Продаја само на велико *пазише на бандеролу са мојим пошписом јер само боца облејљена са иштом је оригинал.* —

ЛИКЕРИ, КОЊАК, РУМ И РАЗНА СПЕЦИЈАЛНА ВИНА ТЕ СВА ОСТАЛА ЖЕСТОКА ПИЋА: КОД

Јездимира С. Шарића

Производња: БЕОГРАД
Кр. Марије 89. Тел. 22-912
Својим муштеријама и пријатељима жели „ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ“

Колонијалисти...

Кад дођете у Београд не заборавите да посетите

прво српско предузеће за израду коломасти **»СРБИЈА«**
ПЕТАР М. РАДОСАВЉЕВИЋ

КАНЦЕЛАРИЈА ул. Космајска 6 (Теразије) тел. 26-671
ПРЕДУЗЕЋЕ Краља Александра 340, тел. 43-812
СТОВАРИШТЕ Римска 22 (Бајлонова пијаца) тел. 26-633.

Организација за пласирање Ваших производа је агентура колонијалне робе

„ЗЛАТЦИЋОР“

БЕОГРАД — Београдска ул. бр. 31 — Славија
ТЕЛЕФОН 26728

МИ ВАМ ПРУЖАМО ПРИЛИКУ ДА ПОВЕЋАТЕ ВАШ ПРОМЕТ.

Ако до сада нисте добили

који већи добитак покушајте срећу куповином срећана из срећне колентуре

СЛОБОДАНА М. ВАСИЋА

БЕОГРАД — Цара Николе улица 34
Телефон 23444

Велики избор срећана по 1/4, 2/4 и 4/4 истога броја. — Цена срећана по дин. 100.— за 1/4. — Вучење срећана I класе биће 10 маја. Из унутрашњости довољно је срећне поручити дописницом.

СВОЈИМ ПОШТОВАНИМ МУШТЕРИЈАМА И ПОСЛОВНИМ ПРИЈАТЕЉИМА ЧЕСТИТА СВЕТЛЕ УСКРШЊЕ ПРАЗНИКЕ ХРИСТОВОГ ВОСКРЕСЕЊА

„ДУМДИНА“

ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА ПРОИЗВОДЊУ И ПЕРЕРАДУ ЗАЧИНА

Данила М. Дукића

Београд, Јаворска ул. бр. 7. Телефон број 29-718.

препоручује своје свуда тражене производе признате и доказано као најбоље. Који су једини одобрени од Госп. министра соц. политике и народнога здравља под С.Бр. 14.502 и 14.503 од 18. јула 1942 године.

- „ДУМДИНА“ замена за ситан бибер,
- „ДУМДИНА“ замена за ситан цимет
- „ДУМДИН“ прашак за пециво,
- „ДУМДИН“ прашак за пудинг,
- „ДУМДИНА“ чувена замена праве кафе,
- „ДУМДИНА“ замена за какао и сва остала коло нијална роба.

ПРОДАЈА ИСКЉУЧИВО НА ВЕЛИКО

Моје производе продају на велико следеће фирме у Београду:
Милојковић, Ђурић и Комп., Карађорђева — палата Бристол.
Браћа Голочевац, Васина улица број 10.
Дингарац фирма, Кнез Милетина улица број 4
Новаковић и Ђорђевић, Краља Петра улица број 41 и Узун Миркова улица.
Браћа Будимир, Узун Миркова.
Гросисти из унутрашњости могу добити директно робу од фирме.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

1—1 112

244 1—1

267 1—1

270 1—1

269 1—1

СВИМА СВОЈИМ ПОШТОВАНИМ МУШТЕРИЈАМА И ПРИЈАТЕЉИМА ЧЕСТИТАЈУ

Ускршње празнике

„РАДЕ **НЕИМАР**“ ДРАГОЉУБА ДОБРИЧИЋА

КУПО-ПРОДАЈА-КУЋА-ПАЛАТА-ВИЛА
БЕОГРАД — Краља Милана улица бр. 20
Телефон бр. 27-796

Предузеће за прераду вуне и вунених отпадала

„ХУМ“

Власници: БАНИЋ И УГРЕНОВИЋ
Цара Николе 10 (Славија) тел.: 24270

Трговина боја,
лакова и хемијских
производа

ЗОРАНА И ШИЈАЧИЋА

БЕОГРАД — САВА

Карађорђева 42
Телефон 25-675

„Странилово“

трговина антиквитета

Н.н. Михајлова 39
Телефон 24818

Жели својим муштеријама срећне
Ускршње празнике

„БРИЛИЈАНТ“

ТРГОВИНА СТАРОГ ЗЛАТНОГ НАНИТА
И ДРАГОГ НАМЕЊА

Власник: **МИЛИВОЈЕ М. МИТРОВИЋ**

Свима својим муштеријама, познаницима и
пријатељима честити Христово Воскресење

„БРИЛИЈАНТ“

БЕОГРАД — Ђорђа Вашингтона 6 — Тел. 28-706

Винарска радња

„ИНЂИЈА“

Власник: **СТЕВАН БИШАФ**
Телефон: 23959

Наменицај

„Зора“
Београд

Нр. Александра 87 и 89
Телефон 40156

Има Велики избор сиваћих соба, рухтиња,
шрџезарија, комбинованих соба, кауча, па-
шенш фошеља, салонских дубоких фошеља,
уз најниже цене, најлепши избор ла 1943 г.

Власник

ЂОРЂЕ БАРИЈАКТАРЕВИЋ

260 1-1

КЊИЖАРА

„Филиј Вишњић“

АНТОНИЈЕВИЋ И ЂУКОВИЋ

БЕОГРАД — Кнез Михајлова 21

ТРГОВИНА КАНЦЕЛАРИЈСКОГ И ШКОЛСКОГ ПРИБОРА

Dipl. Ing. Михаило С. Бесарабић

„СТИГ“ дрогерија на велико

БЕОГРАД, Вуна Нараџића 7. Тел. 28-226

има стално на лагеру: хемикалије, реа-
генције за анализе, лабораторијум-
ске пошребе и посуђе. Заступа
стране хемиске фабрике

262 1-1

**ФРАНЦУСКО
СРПСКА БАНКА А.Д.
БЕОГРАД** Основана 1910

Централна дирекција: Н.н. Михајлова 36

Филијале — робно одељење: БЕОГРАД — САВА, трг
Св. Николе бр. 6

Нини и Кос. Митровица

Врши све банкарске послове.

Пажња!

Цена жижицама је Дин. 3.— по кутији.

Пошто има довољно жижица нема потребе
да се плаћају код несавесних препродаваца
скупље,

Југословенско Друштво жижица А.Д.

**Главни савез српских
земљорадничких задруга**

највећа привредна организација нашег народа, са сво-
јим пословним централама:

Главном земљорадничком набављачком задругом,
Главном земљорадничком произвођачком задругом,
Главном земљорадничком сточарском задругом,
Главном земљорадничком кредитном задругом

Врши: снабдевање земљорадника свим сретствима за
производњу и потрошњу;

Продаје све врсте земљорадничких производа;
Кредитира земљорадника у произвођачке сврхе.

АДРЕСА: Главни савез српских земљорадничких за-
друга, Београд — Франкопанова ул. бр. 15. Телефони:
26-542, 29-236, 21-301, 20-183 и 22-690.

„СРБИЈА“

Прво српско друштво за осигурање
у БЕОГРАДУ

Централа: угао Кнез Михаилове 26 и Књегине Љубице
Телефони: 26-713, 22-583

Заступништва и повереништва у свим већим
местима Србије

Врши осигурања свих врста. — Заинтересо-
ванима даје одмах сва обавештења на захтев.

„Србија“ је потпуно домаћа установа са чисто домаћим капиталом.